

บทที่ 2

โครงสร้างนิยมกับการศึกษาด้านานปรัมปราของโคลด เลวี-สเตราส์

โครงสร้างนิยม (Structuralism) เป็นวิธีการหาความรู้หรือวิธีการศึกษา (method / methodology) ซึ่งโครงสร้างที่มีผู้นำมาศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาหลายประเภท¹ Dan Ben-Amos กล่าวว่า “จุดมุ่งหมายสูงสุดของการศึกษาเชิงโครงสร้างทางคติชนวิทยาคือการค้นพบลักษณะที่แตกต่างของข้อมูลทางคติชนวิทยาแต่ละประเภท ค้นพบความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เฉพาะของข้อมูลแต่ละประเภท และค้นพบความสามารถในการจำแนกประเภทของข้อมูลทั้งหมดที่อยู่ในจารีตมูขปาฐะ”² ทั้งนี้เพราะข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ มีโครงสร้างของตัวเอง ยิ่งไปกว่านั้นแต่ละสังคมอาจจะเติมเต็มข้อมูลทางคติชนวิทยาในสังคมของตนด้วยความหมายที่เหมาะสม ทั้งความหมายทางวัฒนธรรม ความหมายเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Dan Ben-Amos, 1976: xxvi-xxvii) การนำวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมมาศึกษาด้านานปรัมปราหนึ่งก็เป็นการศึกษาว่าด้านานปรัมปราแตกต่างจากข้อมูลคติชนวิทยาประเภทอื่น ๆ อย่างไร โดยพิจารณาจาก “โครงสร้าง” ของด้านานปรัมปราเป็นสำคัญ

วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมเป็นการมุ่งค้นหา “โครงสร้าง” โดยพิจารณาในเรื่องความสัมพันธ์ภายใน (internal relationship) ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยในส่วนต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยเหล่านั้นกับองค์รวม โครงสร้างที่มุ่งค้นหา มิใช่จะเห็นได้ในโครงสร้างระดับพื้นผิว (surface structure) หากแต่เป็นโครงสร้างระดับลึก (deep structure) ในระดับของจิตไร้สำนึก (unconscious) Pierre Maranda และ Elli Kōngäs Maranda

¹ ดูตัวอย่างการศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในเชิงโครงสร้างได้ใน Maranda, P., and E. Kōngäs Maranda. *Structural Models in Folklore and Transformational Essay*. Paris: The Hague, 1971.

² ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า: “The ultimate purpose of structural studies in folklore is the discovery of the distinctive features of each genre, their relations within the respective forms, and their capacity to differentiate genres within the totality of oral tradition.” นอกจาก Ben-Amos แล้ว Alan Dundes ก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความจำเป็นที่สำคัญที่สุดของคติชนวิทยาในฐานะที่เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งก็คือการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างเพื่อออกลักษณะของข้อมูลทางคติชนวิทยาทุกประเภท (“the primary need of folklore as a science is descriptive structural analyses of all the genres of folklore”) อีกทั้ง Robert Georges ก็กล่าวเช่นกันว่าจุดมุ่งหมายโดยตรงของการศึกษาเชิงโครงสร้างทางคติชนวิทยาก็คือเพื่อกำหนดประเภทของข้อมูลทางคติชนวิทยา (an immediate aim of structural analysis in folklore is to define the genre of folklore.) (ดูใน Dan Ben-Amos, 1976: xxvi-xxvii)

(1971: 16) ได้กล่าวถึงคำจำกัดความของคำว่า “โครงสร้าง” ในทางคติชนวิทยา³ ไว้ว่า “โครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ภายในโดยที่หน่วยต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบขององค์รวมได้ถูกสร้างให้เป็นระบบ ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้างจึงประกอบด้วยการค้นพบหน่วยต่าง ๆ ที่มีความหมายสำคัญ และค้นพบลำดับของหน่วยต่าง ๆ เหล่านั้น”⁴

โคลด เลวี-สเตรสส์ (Claude Lévi-Strauss) ผู้นำของการศึกษามานุษยวิทยาโครงสร้างได้ใช้วิธีการหาความรู้ดังกล่าวศึกษาข้อมูลหลายประเภทโดยสนใจ “ศึกษาว่ามนุษย์สื่อสารกันอย่างไร ทั้งการสื่อสารโดยใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำ”⁵ (Roland A. Champagne, 1987: preface) ตำนานปรัมปราเป็นข้อมูลประเภทหนึ่งที่เลวี-สเตรสส์นำมาศึกษาเพื่อค้นหาว่ามนุษย์โดยเฉพาะชนดั้งเดิมมีวิธีการสื่อสารผ่านตำนานปรัมปราอย่างไร ด้วยเห็นว่า “ตำนานปรัมปราเป็นผลผลิตของความเป็นช่างประดิษฐ์ผู้ชาญฉลาด (ในภาษาฝรั่งเศสว่า *bricolage*) ของชนพื้นเมืองที่สามารถเลือกเฟ้นวัตถุดิบจากสิ่งแวดล้อมของตนมาใช้ในการเล่าเรื่อง” (Roland A. Champagne, 1992: 1) เขาได้ใช้วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมตอบคำถามสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาบ่อยครั้งว่าทำไมตำนานปรัมปราโดยทั่วไปจำนวนมากจึงมีลำดับเหตุการณ์ซ้ำ ๆ กัน โดยตอบคำถามนั้นว่าบทบาทของการปรากฏซ้ำกันของเหตุการณ์ในตำนานปรัมปราคือการทำให้โครงสร้างของตำนานปรัมปราปรากฏชัดขึ้นซึ่งอำนวยความสะดวกให้เรานำลำดับเหตุการณ์เหล่านั้นมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เป็นระบบหรือกล่าวได้ว่าตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องได้แสดงโครงสร้างออกมาในระดับพื้นผิวผ่านกระบวนการของการปรากฏซ้ำ ๆ และยังคงกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของตำนานปรัมปราว่าเป็นการทำให้เกิดแบบโครงสร้างทางตรรกะที่สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งของสิ่งที่ไม่น่าจะไปด้วยกันได้ให้อยู่ด้วยกันได้ผ่านความคิดเรื่องตัวเชื่อม ซึ่งแม้ว่าตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ จะมีรายละเอียดที่ต่างกัน แต่โครงสร้างของตำนานปรัมปราจะยังคงเดิม (Lévi-Strauss, 1963: 229)

³ ในบทความชื่อ “Structural-Typological Study of Folktales” ของ Eleazar Meletinsky ได้กล่าวถึงการศึกษาเชิงโครงสร้างของนักคติชนวิทยาในเชิงประวัติตั้งแต่ V. Propp, C. Lévi-Strauss, A. J. Greimas, C. Bremond, R. Jakobson, T.A. Sebeok, M. Jacobs, R. P. Armstrong, J. L. Fischer, E. Kõngäs และ P. Maranda, A. Dundes, W. E. H. Stanner, D. M. Segal, V. V. Ivanov, V. N. Toporov, S. D. Serebriany, E. Meletinsky, S. Nekludov, E. Novik และ D. Segal ดูรายละเอียดได้ใน Maranda, P. **Soviet Structural Folkloristics Volume I**. Paris: The Hague, 1974. pp.19-51.

⁴ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “Structure can be defined as the internal relationship through which constituent elements of a whole are organized. Structural analysis thus consists of the discovery of significant elements and their order.”

⁵ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “...throughout his career Lévi-Strauss has been concerned with how human beings communicate with one another, both with and without the use of words.”

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้นำวิธีการศึกษาด้านานปรัมปราของเลวี-สเตราส์มาเป็นแนวทางในการศึกษาความขัดแย้งและการประนีประนอมที่สะท้อนผ่านด้านานปรัมปราไทย ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 2.1 ภูมิหลังของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม
- 2.2 แนวคิดในการศึกษาด้านานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์
- 2.3 วิธีการศึกษาด้านานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์
- 2.4 ข้อโต้แย้งบางประการเกี่ยวกับการศึกษาด้านานปรัมปราของโคลด เลวี-สเตราส์

2.1 ภูมิหลังของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม

วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในช่วงประมาณทศวรรษ 1930 จนถึงทศวรรษ 1970 แม้ว่าการกล่าวถึงวิธีการหาความรู้ดังกล่าวในช่วงทศวรรษ 2000 จะดูผิดแผกไปบ้างจากแนวโน้มของวงวิชาการในปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงที่ได้รับผลกระทบจากสฤลความคิดที่เรียกกันว่า“หลังสมัยใหม่นิยม” (Postmodernism) และ “หลังโครงสร้างนิยม” (Poststructuralism) ก็ตาม แต่การทำความเข้าใจวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมก็ยังมีคามจำเป็น ดังที่ไซรต์น์ เจริญสิน โอพาร (2545: 11) กล่าวว่า “สฤลความคิดที่เรียกว่าหลังสมัยใหม่นิยม/หลังโครงสร้างนิยมมิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระและเป็นเอกเทศ แต่มีร่องรอยหรือได้อาศัยฐานความคิดจากสำนักคิดอื่น ๆ ด้วย ที่สำคัญได้แก่สำนักโครงสร้างนิยมและสัญวิทยา...เพียงแต่นำมาใช้ในลักษณะที่แตกต่างและทำทาทายมากขึ้น...เราไม่อาจเข้าใจสฤลความคิดที่เรียกว่าหลังสมัยใหม่นิยม / หลังโครงสร้างนิยมได้เลยหากเราไม่เข้าใจจารีตวิธีการหาความรู้ของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญวิทยาก่อน”

ในเชิงประวัติ คำว่า “structure” ในภาษาอังกฤษมาจาก “*struere*” ในภาษาลาติน มีความหมายว่า “building” ซึ่งมีนัยถึงโครงสร้างหรือแกนหลักของสิ่งก่อสร้าง” (Roland A. Champagne, 1992: 6) ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึง 18 ความหมายของคำนี้กว้างขึ้นเมื่อมีการนำมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ กล่าวคือ Bernard de Fontenelle มองว่าร่างกายมนุษย์เป็นเสมือนสิ่งปลูกสร้าง อีกทั้ง Claude de Vaugelas และ Bemot ก็มองว่าภาษาก็เป็นเสมือนสิ่งปลูกสร้างด้วยเช่นกัน ต่อมามีการนำความหมายของคำนี้มาใช้ในสาขาวิชาภาษวิทยา ศาสตร์ จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ และคณิตศาสตร์ หลังจากนั้น Herbert Spencer, Lewis Henry Morgan และ Karl Marx ก็ได้นำวิธีการศึกษาโครงสร้างมาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ในช่วงปี ค.ศ. 1900-1926 จึงเกิดคำว่า “โครงสร้างนิยม” หรือ “structuralism” ขึ้นเมื่อ André Lalande ใช้คำนี้ในงานของเขา ชื่อ *Vocabulaire*

ในแวดวงจิตวิทยาถือว่าโครงสร้างนิยมเกิดขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเป็นวิธีการที่ตรงข้ามกับ Functional Psychology แต่จุดกำเนิดที่แท้จริงของโครงสร้างนิยมในทางปฏิบัติมาจากพัฒนาการในสาขาวิชาภาษาศาสตร์โดย Ferdinand de Saussure นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสได้ใช้คำว่า “structure” ในงานที่ชื่อว่า *Course in General Linguistics*⁶ และต่อมา Nikolai Trubetzkoy และ Roman Jakobson นักภาษาศาสตร์ชาวรัสเซียก็ได้วางหลักในการใช้คำว่า “structure” และ “structuralism” ขึ้น ในปี ค.ศ. 1939 จึงเกิดคำว่า “Structural Linguistics” เมื่อ Louis Hjelmslev นักภาษาศาสตร์ชาวเดนมาร์กได้ก่อตั้งบทวิจารณ์ (review) *Acta linguistica* และบทความแรกในบทวิจารณ์ดังกล่าวใช้ชื่อว่า “*Structural Linguistics*” หลังจากนั้นวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมก็แพร่หลายอย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 20⁷

แม้ว่าวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมจะแพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าว แต่การที่จะอธิบายว่า “โครงสร้าง” “โครงสร้างนิยม” และ “นักโครงสร้างนิยม” คืออะไรอย่างชัดเจนนั้นค่อนข้างเป็นเรื่องยาก ด้วยเหตุว่าทั้ง 3 คำนี้ค่อนข้างจะเป็นนามธรรมและมีความซับซ้อน นักวิชาการจำนวนมากพยายามที่จะให้คำจำกัดความในเบื้องต้นว่าโครงสร้างคืออะไร แต่หนึ่งในบรรดาคำจำกัดความที่ดูเหมือนว่าจะเป็นที่ยอมรับคือคำจำกัดความของ Jean Piaget เขากล่าวว่าเราสามารถสังเกตโครงสร้างได้จากลักษณะการจัดวาง (arrangement) ของสิ่งที่ประกอบขึ้นมาจากความคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) ความคิดเรื่องความเป็นองค์รวม (the idea of wholeness) 2) ความคิดเรื่องการแปรรูป (the idea of transformation) และ 3) ความคิดเรื่องกฎในตัวเอง (the idea of self-regulation) Piaget อธิบายว่า ความคิดเรื่องความเป็นองค์รวม (the idea of wholeness) ทำให้เกิดความรู้ถึงความเชื่อมโยงกันภายในขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ โดยมีกฎภายในของโครงสร้างเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านั้น ดังนั้นจึงไม่มีองค์ประกอบที่เป็นอิสระแท้จริงอยู่นอกเหนือโครงสร้างในรูปแบบเดียวกับที่ปรากฏในโครงสร้าง อย่างไรก็ตาม โครงสร้างไม่ใช่สิ่งที่คงที่ กฎซึ่งควบคุมโครงสร้างได้ทำให้โครงสร้างไม่ใช่เป็นเพียงโครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นแล้วในอดีต แต่เป็นโครงสร้างที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น โครงสร้าง

⁶ ชื่อภาษาฝรั่งเศสว่า *Cours de linguistique général* เป็นหนังสือที่เกิดจากการรวบรวมคำบรรยายของเขาที่บรรยายที่มหาวิทยาลัยเจนีวาในช่วงปีการศึกษา 1906-1911 โดยรวบรวมจากสมุดจดคำบรรยายของลูกศิษย์ของเขา 3 คน ดูใน Saussure, Ferdinand de. *Course in General Linguistics*. Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye in Collaboration with Albert Riedlinger. Translated, with an Introduction and notes by Wade Baskin. New York: McGrawHill, 1966.

⁷ คุราเยลเยอเกี่ยวกับวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมในเชิงประวัติได้ใน Dosse, François. *History of Structuralism*. 2 vols. Translated from the French by Deborah Glassman. London: University of Minnesota Press, 1997.

ต้องสามารถมีกระบวนการต่าง ๆ ของการแปรรูป (transformational procedures) เพื่อให้องค์ประกอบใหม่ถูกจัดการอย่างคงที่โดยโครงสร้างและและผ่านโครงสร้าง เช่นเดียวกับการออกเสียงในภาษาที่แม้จะมีกระบวนการของการแปรรูปเมื่อออกเสียงแตกต่างกันในรูปประโยคที่หลากหลายแต่การออกเสียงแต่ละครั้งก็ยังคงอยู่ในโครงสร้างของมันเอง โครงสร้างจึงมีกฎในตัวเอง (self-regulation) เพื่อทำให้สิ่งที่ปรากฏไม่ไปไกลเกินกว่าโครงสร้างและจะทำให้กระบวนการต่าง ๆ ของการแปรรูปมีเหตุผลโดยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการแปรรูปเป็นการรักษาและสนับสนุนกฎภายในโครงสร้าง (Jean Piaget อ้างถึง ใน Terence Hawkes, 1977: 15-17)

คำอธิบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมมีความคิดสำคัญที่ว่า *สิ่งต่าง ๆ ดำรงอยู่ได้เพราะมีโครงสร้างกำกับ* ประเด็นนี้ถือเป็นประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่งของนักคิดสำนักโครงสร้างนิยมรวมทั้งหลังโครงสร้างนิยมเพราะสอดคล้องกับวิธีคิดที่เรียกว่า *คำประกาศกึ่งในเรื่องความตายของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน* (the death of the subject / decentring the subject) ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 3-7) กล่าวว่า วิธีคิดดังกล่าวเป็นการหาญกล้าที่จะท้าทายวิธีคิดกระแสหลักของปรัชญาตะวันตกที่สืบทอดมาจาก René Descartes (1596-1650) ที่ว่า “ข้าพเจ้าคิด, เพราะฉะนั้น, ข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า” (I think, therefore, I am) กล่าวคือ แทนที่จะมองมนุษย์ว่าเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถคิด กระทำ หรือตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตัวเองได้ กลับเป็นการมองว่ามนุษย์เป็นเพียง “ร่างทรง” ของภาษาหรือของโครงสร้างเฉพาะชุดหนึ่ง (the unconscious subject) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีคำอธิบายเช่นที่เลวี-สเตราส์ กล่าวว่า “เขาไม่ได้เขียนหนังสือ แต่หนังสือต่างหากที่เขียนเขา” หรือ Georges Poulet ที่ว่า “เขาไม่ได้อ่านหนังสือ แต่หนังสืออ่านเขา” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามาจากวิธีคิดที่ว่ามนุษย์เป็นเพียงร่างทรงของภาษาอย่างชัดเจน หรือในกรณีของการศึกษาด้านานปรัมปรา เลวี-สเตราส์ก็กล่าวว่า เขามีได้สนใจศึกษาว่า “คนคิดอย่างไรในตำนานปรัมปรา” แต่สนใจว่า “นิทานปรัมปราคิดอย่างไรในตัวคนในระดับที่แม้แต่เจ้าตัวเองก็ไม่รู้” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความคิดของมนุษย์นั้นแท้จริงแล้วอยู่ภายใต้โครงสร้างเฉพาะชุดหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้น การหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมจึงไม่ได้มุ่งศึกษาสิ่งที่ปรากฏเห็นได้จากภายนอก แต่เป็นการมุ่งศึกษาลึกลงไปภายใต้สิ่งที่ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งสามารถค้นพบโครงสร้างในระดับของจิตไร้สำนึกที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 43-57) กล่าวถึงสาระสำคัญของวิธีการหาความรู้ดังกล่าวสรุปได้ว่า *ประการแรก* โครงสร้างนิยมไม่สนใจมนุษย์ในฐานะที่เป็นองค์ประธาน ไม่ว่าจะเป็นผู้แต่ง ผู้พูด หรือผู้กระทำ แต่สนใจสิ่งที่เป็นตัวกำหนด / กำกับความคิดหรือการกระทำของคนในระดับของจิตไร้สำนึก *ประการที่สอง* ใช้วิธีการผ่า / แบ่งสิ่งที่ต้องการศึกษาออกเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อมองหาส่วนประกอบและสายสัมพันธ์กับส่วนใหญ่ *ประการที่สาม* ใช้วิธีการสลับที่สลับทางกลับหัวกลับหางสิ่งที่ดำรงอยู่เพื่อให้เกิด

ความหมายใหม่จากการจัดลำดับสลับที่ชุดของหน่วยย่อยที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันเข้าไว้ด้วยกันเพื่อหา ระบบความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างหน่วยย่อยกับส่วนใหญ่เพื่อโยงให้เห็นระบบคิดชุดหนึ่ง ที่เรียกว่า “ระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม” (binary opposition) *ประการที่สี่* ให้ความสำคัญกับบทบาท ของสิ่งที่เรียกว่า “ตัวเชื่อม” (mediation) ที่ทำให้สิ่งที่ตรงข้ามกัน สิ่งที่ไม่ไปด้วยกันไม่ได้ให้อยู่ด้วยกัน ได้ *ประการที่ห้า* ต้องมองสิ่งที่ศึกษาในฐานะที่เป็นสัญญาณ (sign) และคั่นหารหัส / กฎเกณฑ์ที่เป็น ตัวกำหนด / สร้างความหมายให้เกิดขึ้น และ *ประการสุดท้าย* คือไม่ให้ความสนใจกับความแตกต่าง ในเรื่องของเวลา-สถานที่แต่สนใจศึกษาปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งโดยไม่สนใจว่าจะเกิดใน ช่วงเวลาต่างกันหรือไม่เพื่อหาความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันของสิ่งที่ศึกษา

อย่างไรก็ตาม วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมก็ถูกวิจารณ์ว่ามีข้อบกพร่อง Michael Lane (1970: 17-18) กล่าวว่า *ประการแรก* โครงสร้างนิยมถูกกล่าวหาว่ามีการตั้งข้อสมมุติฐานทาง ทฤษฎีมากเกินไปจนจำเป็นอย่างยิ่งล้วนเป็นสมมุติฐานสำคัญแต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของการกล่าวว่าแบบแผนของพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ล้วนเป็นรหัส (code) อันเป็น ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะ เรื่องที่เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถเกี่ยวกับ โครงสร้างมาแต่กำเนิด หรือเรื่อง ของความสัมพันธ์ (relations) ต่าง ๆ ที่สามารถทอนให้ลดลงจนเป็นคู่ตรงข้าม (binary opposition) *ประการที่สอง* ถูกกล่าวหาในเรื่องของการปรับจากการเป็นวิธีการ (method) ให้กลายเป็นทฤษฎีที่ สมบูรณ์ (full-fledged theory) หรือเป็นระบบความนึกคิด (ideology) โดยปราศจากการยอมรับ ข้อเท็จจริงหรือการยอมรับสิ่งที่เกี่ยวข้อง เช่น ถูกโจมตีในเรื่องการละเลยประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการ ไม่สนใจลักษณะเฉพาะและจำเป็นของการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงเวลาต่าง ๆ เรื่องกฎของ การแปรรูป (Laws of transformation) ที่ไม่สนใจคำอธิบายหรือการให้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ *ประการสุดท้าย* โครงสร้างนิยมถูกวิพากษ์ถึงขั้นที่ว่า เป็นวิธีการที่ไม่ได้ผลเพราะไม่มีอะไรมากไปกว่าการสร้างวิมานในอากาศในการพิสูจน์ความเป็นจริงในสังคม

ตำนานปรัมปราเป็นข้อมูลประเภทหนึ่งที่นักโครงสร้างนิยมสนใจ Roland A. Champagne ได้กล่าวถึงนักโครงสร้างนิยมที่ศึกษาด้านปรัมปราไว้ว่ามีการศึกษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง เพื่อแสดงเหตุผลใน 3 ลักษณะ คือ เพื่ออธิบาย 1) การดำรงอยู่ของตำนานปรัมปรา (the survival of myth) ผู้ที่ศึกษาในแนวนี้นี้คือ เลวี-สเตราส์ และ Roland Barthes 2) แหล่งกำเนิดของตำนานปรัมปรา (the origin of myth) ผู้ศึกษาคือ Jean-Pierre Vernant และ Pierre Vidal-Naquet และ 3) บทบาท หน้าทีของตำนานปรัมปราในบริบทที่เฉพาะ (its function within a specified context) ผู้ศึกษาคือ Marcel Detienne และ Nicole Loraux (Roland A. Champagne, 1992: 1-3) ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำ แนวคิดของเลวี-สเตราส์ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาการดำรงอยู่ของตำนานปรัมปรามาเป็นแนวทางในการ ศึกษาวิเคราะห์ การดำรงอยู่ของตำนานปรัมปราความคิดของเลวี-สเตราส์ก็มีนัยถึงการดำรงอยู่ของ

“ระบบคิดสากลของมนุษย์” ที่เลวี-สเตราส์เห็นว่ามีการกระแบบคู่ตรงข้ามดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป

2.2 แนวคิดในการศึกษาด้านานปริมปราแบบโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์

เลวี-สเตราส์เป็นหนึ่งในห้านักคิดคนสำคัญแห่งปลายศตวรรษที่ 20 ที่ถือว่าเป็นนักคิดที่เข้าใจยาก (difficult thinkers)⁸ เขาศึกษาปรัชญาและกฎหมายมาก่อนที่จะตัดสินใจเป็นนักมานุษยวิทยาหลังจากที่ได้ศึกษางานของ Robert Lowie, Franz Boas และ A. L. Kroeber จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของเลวี-สเตราส์⁹ พบว่าเขาต้องเผชิญกับภาวะของสงครามโลกทั้งสองครั้ง และการที่เขาหนีเชื้อสายยิวทำให้เขายังต้องประสบความยากลำบากในช่วงของสงคราม เนื่องจากต้องอพยพลี้ภัยอยู่บ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งเขาก็ได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ทั้งจากสถาบันการศึกษาและจากการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งทำให้มีโอกาสพบปะบุคคลสำคัญทางวิชาการแล้วหลอมรวมความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นคิดค้นเป็นวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม

จากการศึกษาแนวคิดของเลวี-สเตราส์ ผู้วิจัยพบว่าเขาได้สังเคราะห์วิธีการในการศึกษาด้านานปริมปราจากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ หลายแนวคิดทฤษฎี อีกทั้งยังมีแนวคิดในการมองด้านานปริมปราว่าเป็นข้อมูลที่น่าสนใจด้วยเป็นเรื่องเล่าที่สามารถสะท้อนให้เห็นระบบคิดของมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างนิยมอันเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับ *วิธีการศึกษา* และแนวคิดเกี่ยวกับด้านานปริมปราอันเป็นส่วนที่ว่าด้วย *ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา* จะทำให้เข้าใจวิธีการศึกษาด้านานปริมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2.1 โครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์: การสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ

เลวี-สเตราส์ได้ศึกษาวิทยาการของฝรั่งเศสจากสถาบันการศึกษา เขาเรียนรู้ปรัชญาที่มีอิทธิพลและเป็นพื้นฐานของการศึกษาในฝรั่งเศสในยุคนั้นซึ่งต่อมากลายเป็นรากฐานของการศึกษาแบบโครงสร้างนิยมในฝรั่งเศส นับแต่แนวคิดทางปรัชญาของ René Descartes (1596-1650) บิดาของการศึกษาปรัชญาสมัยใหม่ผู้กล่าวว่า “I think therefore I am” แนวคิดของ Auguste Comte (1798-1857), Émile Durkheim (1858-1917), Lucien Lévy-Bruhl (1857-1939) และ Marcel Mauss (1873-1950)

⁸ นักคิดทั้ง 5 คน ประกอบด้วย Claude Lévi-Strauss , Roland Barthes , Michel Foucault, Jacques Lacan และ Jacques Derrida

⁹ ดูประวัติและผลงานวิจัยด้านานปริมปราของโคลด เลวี-สเตราส์ได้ในภาคผนวก ข

แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้มีทั้งประเด็นที่เลวี-สเตราส์ปฏิเสธและยอมรับ กล่าวคือ นอกจากแนวคิดในการศึกษาของเขาจะทำทาบความคิดของ Descartes ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว เขายังไม่เห็นด้วยกับแนวคิดบางประการของ Comte และ Durkheim ดังจะเห็นได้จากประวัติของเขาเมื่อครั้งสอนอยู่ที่ University of São Paulo (1935-1938) เขาปฏิเสธที่จะสอนตามแนวคิดของ Comte และ Durkheim ที่สอนสืบต่อกันมาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ François Dosse (1997: 13-14) กล่าวว่า เลวี-สเตราส์ไม่เห็นด้วยกับทัศนะของ Comte ที่ว่า “ความรู้จะน่าสนใจต่อเมื่ออาศัยแม่แบบของวิทยาศาสตร์ หรือสามารถเปลี่ยน(แปลงรูป) ตัวเองไปเป็นศาสตร์หรือทฤษฎีที่บุกเบิกความก้าวหน้าบางอย่าง”¹⁰ ส่วนความคิดของ Durkheim นั้น เลวี-สเตราส์ก็ไม่เห็นด้วยกับการคิดว่า “สังคมคือองค์รวมที่ไม่สามารถลดทอนลงให้เป็นเพียงผลรวมของส่วนต่าง ๆ ในสังคม”¹¹ แต่เขาก็ได้รับความคิดบางประการจาก Durkheim และ Mauss เช่นในเรื่องการมองปรากฏการณ์ทางสังคม อันเป็นมุมมองทางสังคมวิทยาที่ว่าควรจะนำปรากฏการณ์ทางสังคมแต่ละปรากฏการณ์มาพิจารณาเชื่อมโยงกับขอบเขตอื่น ๆ ทั้งหมดที่สังคมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ในเรื่องของเศรษฐกิจ ศาสนา กฎหมาย ศิลธรรม และอื่น ๆ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการมองปรากฏการณ์ทางสังคมแต่ละปรากฏการณ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์รวม (totality) นอกจากนี้ ข้อคิดเห็นของ Durkheim ในเรื่องความมีจิตสำนึกร่วม (the collective consciousness) ที่ว่าจิตสำนึกดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายในเรื่ององค์รวมของความเชื่อหรือความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลที่อยู่ในกลุ่มหรือสังคมเดียวกันก็เป็นความคิดที่เลวี-สเตราส์ยอมรับจึงได้นำตำนานปรัมปรามากมายหลายเรื่องในสังคมวัฒนธรรมมาพิจารณาร่วมกันในลักษณะขององค์รวม โดยมีทัศนะว่าตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องมีความสัมพันธ์กันและอยู่ในโครงสร้างชุดเดียวกัน

จากการที่เลวี-สเตราส์ได้อ่าน *The Gift* ของ Mauss ซึ่งกล่าวถึงประเด็นสำคัญคือบทบาทของการแลกเปลี่ยน (role of exchange) ผู้หญิงกันระหว่างกลุ่มในสังคมบรรพกาลอันเป็นแรงบันดาลใจให้กับวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกของเลวี-สเตราส์เรื่อง *The Elementary Structures of Kinship* เลวี-สเตราส์ได้เชื่อมโยงความคิดของ Mauss ซึ่งยังคงความคิดที่ได้รับอิทธิพลจาก Durkheim เข้ามาใช้ในการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม Thomas Shalvey (1979: 4-8) อธิบายว่า ความคิดเรื่องความมีจิตสำนึกร่วมของ Durkheim และความคิดเรื่องการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสังคมของ Mauss ได้ทำให้เลวี-สเตราส์เรียนรู้ว่าการวิเคราะห์สังคมให้ถึงแก่นแท้ต้อง

¹⁰ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “...knowledge is only interesting if it borrows from a scientific model or manages to transform itself into a science or a theory had made some headway.”

¹¹ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “...society is a whole that cannot be reduced to the sum of its parts.”

วิเคราะห์ไปให้ไกลเกินกว่าในระดับของจิตไร้สำนึก (unconscious) ประเด็นดังกล่าวทำให้เลวี-สเตราส์นำไปเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องจิตไร้สำนึกของ Sigmund Freud (1856-1939)

ในผลงานที่ชื่อว่า *Tristes Tropiques* เลวี-สเตราส์ได้กล่าวถึงอาชีพนักมานุษยวิทยาของเขาว่า เขามี “the three mistresses” ได้แก่ จิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) มาร์กซิสม์ (Marxism) และธรณีวิทยา (geology) จิตวิเคราะห์ของ Freud ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดหลักของเลวี-สเตราส์เป็นแนวคิดสำคัญที่ทำให้โครงสร้างนิมมหาญกล้าที่จะทำลายความคิดของ Descartes เพราะ “ความคิดของ Freud ในเรื่องจิตไร้สำนึกอำนวยให้โครงสร้างนิมปฏิบัติเสถียรความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์กับความมีจิตสำนึกซึ่งเป็นความคิดที่สืบทอดมาจาก Descartes ทั้งนี้เพราะโครงสร้างนิมไม่ยอมรับว่าการแสดงออกกับความเข้าใจ / ความสำนึกเป็นเรื่องเดียวกัน”¹² (Gilles Lapouge อ้างถึงใน Thomas Shalvey, 1979: 1) หรือกล่าวได้ว่า เลวี-สเตราส์เห็นด้วยกับแนวคิดของ Freud ในเรื่องจิตไร้สำนึกที่เป็นตัวกำหนดการแสดงออกของมนุษย์มากกว่าแนวคิดของ Descartes ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์กับความเป็นจริงนั่นเอง

มาร์กซิสม์และธรณีวิทยาก็เป็นฐานความคิดที่สำคัญของเลวี-สเตราส์ด้วยเช่นกัน เขาได้อ่าน *The Capital* ของ Karl Marx (1818-1883) เมื่ออายุประมาณ 16 ปีขณะที่ศึกษาในระดับมัธยมและประทับใจงานของ Marx ในทันทีที่ได้อ่าน “จากแนวคิดของ Marx เลวี-สเตราส์ได้จดจำหลักการที่ว่าความจริงต่าง ๆ ที่แสดงออกไม่ใช่มีความหมายสำคัญที่สุด แต่จากสิ่งนั้น ผู้ศึกษาต้องสร้างแบบจำลองต่าง ๆ ที่ยอมให้เราบรรลุไปไกลเกินกว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางกายภาพและต้องเข้าไปสู่รากฐานต่าง ๆ ของความจริง”¹³ (FranCois Dosse, 1997: 14) ส่วนธรณีวิทยานั้นเป็นศาสตร์ที่เลวี-สเตราส์สนใจมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เขาได้นำความคิดเรื่องจิตไร้สำนึกมาเชื่อมโยงกับธรณีวิทยาโดยมีทัศนะว่าทฤษฎีต่าง ๆ ของ Freud เหมือนกับวิธีการที่นักธรณีวิทยาใช้ กล่าวคือ ในขณะที่นักธรณีวิทยาศึกษาหิน ดิน และค้นหาชั้นของฟอสซิล นักจิตวิทยาได้ใช้จิตวิเคราะห์ในการค้นหาชั้นของจิตไร้สำนึก

Roland A. Champagne ได้อธิบายแนวคิดทั้งสามประการนี้ผ่านงานศึกษาด้านานปริมปรากกรีกเรื่องอิดิปุสที่เลวี-สเตราส์วิเคราะห์ว่าด้านานปริมปรารองนี้สะท้อนความขัดแย้งใน

¹² ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “The Freudian notion of the unconscious permits structuralism to reject the correspondence, coming from Descartes, between experience and consciousness. Structuralism disclaims the agreement of expression with understanding.”

¹³ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “From Marx, Lévi-Strauss retained the principle that manifest realities are not the most significant but that the researcher must construct models allowing to reach beyond material appearances and accede to the bases of reality.”

เรื่องกำเนิดของมนุษย์ไว้อย่างน่าสนใจ (ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราเรื่องนี้ในหัวข้อ 2.3) Roland A. Champagne อธิบายว่าจากแนวคิดแบบมาร์กซิสม์ที่ได้แย้งว่าภายใต้โครงสร้างของการเมืองที่สามารถมองเห็นได้ในระดับพื้นผิวนั้น มีโครงสร้างที่เป็นรากฐานในระดับลึกลงรับอยู่ การเมืองกลายเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่ยิ่งไปกว่าการปรากฏให้เห็นของสิ่งที่ชนชั้นผู้มีอำนาจเสนอว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคม เลวี-สเตราส์ได้นำมาใช้กับตำนานปรัมปราโดยมองว่าการต่อสู้เป็นแก่นของโครงสร้างของตำนานปรัมปรา เรื่องอิดิปุสแสดงให้เห็นความตึงเครียดระหว่างการเกิดจากสายเลือดกับการเกิดจากพื้นดินเหมือนกับที่มาร์กซิสม์กล่าวว่าภายใต้ความขัดแย้งของเรื่องราวที่ปรากฏ มีการต่อสู้ของโครงสร้างระดับลึกซ่อนอยู่

ในทำนองเดียวกัน จิตวิเคราะห์ก็ได้ทำให้เลวี-สเตราส์เข้าใจตำนานปรัมปราอย่างลึกซึ้ง จิตวิเคราะห์เผยให้เห็นพฤติกรรมของจิตไร้สำนึกหรือสิ่งที่แฝงอยู่และพฤติกรรมของแหล่งกำเนิดของสำนึกหรือสิ่งที่แสดงออกซึ่งก็คือเหตุผลในเรื่องของ “สิ่งที่ปรากฏ” กับ “ความจริง” ที่อยู่ที่ใดที่หนึ่งลึกลงไปกว่าในระดับพื้นผิวโดยจิตวิเคราะห์หรืออธิบายพฤติกรรมที่ผิดปกติหรือไร้เหตุผลผ่านการตรวจสอบจิตไร้สำนึก สำหรับเลวี-สเตราส์ การวิเคราะห์ตำนานปรัมปราเป็นการค้นหาโครงสร้างที่สามารถอธิบายความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็นอย่างมีเหตุผล เป็นการค้นหาความคงที่หรือองค์ประกอบที่ไม่เปลี่ยนแปลงท่ามกลางความแตกต่างนานาประการที่มองเห็นได้โดยผิวเผิน ขณะที่ความคงที่ (invariant) คือสิ่งที่ยังคงเดิมในขณะที่เหตุการณ์ในตำนานปรัมปรามีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบของความคงที่ที่ทำให้เห็นโครงสร้างของตำนานปรัมปรา ตัวอย่างเช่น ชาวพื้นเมืองและความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นสิ่งคงที่ที่แฝงอยู่ในตำนานปรัมปราเรื่องอิดิปุส ซึ่งก็คือโครงสร้าง 4 ส่วน (overrating and underrating of blood relations and denial and persistence of the autochthonous origin of man) ที่เลวี-สเตราส์ชี้ว่าเหมือนกับการที่จิตวิเคราะห์นำเหตุการณ์ในช่วงวัยเด็กมาอธิบายพฤติกรรมในวัยผู้ใหญ่ ทั้งสองกรณีมีคำอธิบายที่ซ่อนเร้นเกี่ยวกับเรื่องกำเนิดพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องแสดงออกในรูปของความเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เลวี-สเตราส์เรียกว่าเป็นโครงสร้างของจิตวิญญาณของมนุษย์ (the structure of human spirit)

ธรณีวิทยาก็ช่วยในการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราของเลวี-สเตราส์เช่นกัน จากการที่ธรณีวิทยาได้ศึกษาค้นพบชั้นของตะกอน / แร่จากช่วงต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์โดยการแสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ ที่ซ้อนทับกัน เลวี-สเตราส์ก็ได้ศึกษาพื้นผิวของตำนานปรัมปราเพื่อค้นหาว่ามีชั้นอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากชั้นที่แสดงให้เห็นได้โดยการเล่าเรื่องหรือไม่ บ่อยครั้งที่ชั้นต่าง ๆ หลายชั้นสอดประสานกันเหมือนกับโครงสร้างสี่ส่วนที่แทนการปฏิเสธหรือการยอมรับการกำเนิดจากชนพื้นเมืองหรือความสัมพันธ์ทางสายเลือด ในทางธรณีวิทยา ตัวอย่างหินดินที่เป็นแก่นแท้ของการศึกษาได้แสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความหลากหลาย ส่วนใน

ตำนานปรัมปรา องค์ประกอบที่คงที่ในเรื่องเล่าเช่นการกำเนิดจากชนพื้นเมืองของมนุษย์ ทำให้เกิดประเด็นในการอภิปรายเรื่ององค์ประกอบของชั้นต่าง ๆ ของตำนานปรัมปราเช่นเดียวกับลักษณะที่ประการของกำเนิดของมนุษย์ในเรื่องอีดิพัส (Roland A. Champagne, 1992: 43-44)

นอกจากความคิดในการศึกษาด้านานปรัมปราที่สืบทอดมาจากนักปรัชญา นักสังคมวิทยา รวมทั้ง “the three mistresses” อันได้แก่ จิตวิเคราะห์ มาร์กซิสม์ และธรณีวิทยา ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในข้างต้นแล้ว เลวี-สเตราส์ยังได้รับอิทธิพลสำคัญจากนักภาษาศาสตร์คือ Ferdinand de Saussure (1857-1913), Nikolai Trubetzkoy (1890-1938) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเขาต้องอพยพลี้ภัยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และได้พบกับ Roman Jakobson (1896-) นักภาษาศาสตร์ชาวรัสเซีย

ผู้ศึกษาโครงสร้างนิยมถือว่า Saussure เป็นผู้ริเริ่มวิธีการศึกษาเชิงโครงสร้าง จากหนังสือชื่อ *Course in General Linguistics* สะท้อนให้เห็นความคิดของเขาในการศึกษาภาษาศาสตร์โครงสร้างซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 3-36) กล่าวถึงประเด็นความคิดสำคัญของ Saussure สรุปได้ดังนี้¹⁴

ประการแรก Saussure เสนอให้แยกแยะระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ภาษา” (langue) กับ “การพูด / การใช้ภาษา” (parole) เขาเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์มิใช่เรื่องของการพูด / การใช้ภาษา แต่เป็นเรื่องของความสามารถในการคิดค้นสร้างระบบภาษาขึ้นมาเพื่อให้การสื่อสารเป็นไปได้ นักภาษาศาสตร์จึงควรสนใจศึกษาระบบภาษามากกว่าการพูด / การใช้ภาษา เพื่อให้สามารถศึกษาภาษาได้โดยตรง

ประการที่สอง Saussure ได้เสนอโมทัศน์เรื่องสัญญาณ (the concept of sign) โดยมองภาษาว่าเป็นระบบของสัญญาณแบบหนึ่ง การทำความเข้าใจมิติของสังคมวัฒนธรรมของภาษาจึงต้องศึกษาในฐานะที่ภาษาเป็นระบบสัญญาณ เขาเสนอว่าสัญญาณ (sign) ที่เป็นหน่วยพื้นฐานที่สุดของภาษาคือระบบของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างรูปสัญญาณหรือตัวสื่อความหมาย (signifier) กับความหมายสัญญาณหรือความคิดที่รูปสัญญาณต้องการจะสื่อ (signified) สองส่วนนี้เองที่ประกอบ

¹⁴ ดูรายละเอียดได้ใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. “แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์กับพัฒนาการของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม” ใน *Semiology, Structuralism, Post-Structuralism and the Study of Political Science* ศึกษาศาสตร์. หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2545. หน้า 3-36.

ขึ้นเป็นสัญญาณโดยจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญาณและความหมาย สัญญาณเป็นเรื่องของการกำหนดให้เป็นมากกว่าเป็นไปโดยธรรมชาติ

ประการที่สาม Saussure เสนอเรื่องความหมายสัญญาณ (the meaning of the sign) ว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ (relations) และความแตกต่าง (distinction) โดยเรียกความหมายแบบนี้ว่า diacritics เขาเห็นว่าภาษาเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากความแตกต่าง / ความตรงข้ามของหน่วยย่อยต่าง ๆ ความหมายมิได้เกิดจากคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละหน่วยย่อย แต่ความหมายของหน่วยย่อยเป็นผลมาจากความแตกต่างของหน่วยย่อยด้วยตนเอง (distinction) ขณะเดียวกันความหมายของหน่วยย่อยเป็นไปได้อีกด้วยอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่ (relation) ความแตกต่างจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์โดย Saussure เห็นว่ามีความสัมพันธ์ 2 แบบ คือ ความสัมพันธ์ในระดับของการใช้ภาษา หรือวากยสัมพันธ์ (syntagmatic relations) และ ความสัมพันธ์แบบแนวคิ่ง แบบหมวดหมู่ หรือแบบกระบวนทัศน์ (associative / paradigmatic relations)

ประการสุดท้าย Saussure เสนอการแยกระหว่างการศึกษาภาษาแนววิวัฒนาการ หรือแนวประวัติศาสตร์หรือการศึกษาภาษาแบบข้ามช่วงเวลา (diachronic linguistics) กับการศึกษาภาษาแนวโครงสร้างหรือการศึกษาภาษาแบบร่วมเวลา (synchronic linguistics) เขามิได้สนใจศึกษาวิวัฒนาการ / การเปลี่ยนแปลงของภาษาในต่างช่วงเวลา (diachronic) แต่สนใจศึกษาระบบ / โครงสร้างพื้นฐานของภาษาโดยทั่ว ๆ ไป (synchronic) หรือกล่าวได้ว่า Saussure เห็นว่าวิธีการศึกษาวิเคราะห์ภาษาต้องศึกษาแบบไม่มีประวัติศาสตร์ (an ahistorical analysis) คือศึกษาภายในช่วงเวลาเดียวกัน

แนวคิดสำคัญของ Saussure ดังกล่าว เลวี-สเตราส์ได้รับมาปรับใช้ในการศึกษาด้านมานุษยวิทยา จากแนวคิดที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มิใช่เรื่องของการพูด / การใช้ภาษา แต่เป็นเรื่องของความสามารถในการคิดค้นสร้างระบบภาษาขึ้นมาใช้ในการสื่อสาร เลวี-สเตราส์ได้นำมาปรับใช้เป็นการศึกษา “ระบบจิตสากลของมนุษย์” (human mind) ที่สะท้อนผ่านด้านมานุษยวิทยา อันเป็นแนวคิดสำคัญในงานของเขา เลวี-สเตราส์มีทัศนะว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีระบบคิดที่มีลักษณะเป็นสากล มนุษย์ไม่ว่ายุคสมัยใดต่างก็มีระบบคิดแต่มนุษย์ได้พัฒนาระบบคิดนี้ไปในทิศทางที่แตกต่างกัน แนวคิดของ Saussure ที่มองภาษาว่าเป็นระบบสัญญาณแบบหนึ่งซึ่งสัญญาณประกอบขึ้นจากรูปสัญญาณและความหมายสัญญาณ เลวี-สเตราส์ก็นำมามองว่า “สัญญาณของด้านมานุษยวิทยาเกิดจากรูปสัญญาณคือ โครงสร้างของด้านมานุษยวิทยาและความหมายสัญญาณก็คือ ความหมายของด้านมานุษยวิทยา” (Francois Dosse, 1997: 23) ส่วนประเด็นที่ Saussure เสนอเรื่องความหมายสัญญาณว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความแตกต่างโดยมีความสัมพันธ์ 2 แบบนั้น เลวี-สเตราส์นำมาวิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยความคิดย่อยของด้านมานุษยวิทยา

(mythemes) กับองค์รวมของตำนานปรัมปราทั้งสังคมวัฒนธรรมคือความสัมพันธ์แบบวากยสัมพันธ์ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราด้วยกันเองเป็นความสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์ นอกจากนี้ในประเด็นที่ Saussure เสนอว่าในการศึกษาภาษาต้องศึกษาแบบร่วมเวลากันนั้น เลวี-สเตราส์ได้นำมาปรับใช้โดยมองว่าเราสามารถนำตำนานปรัมปราทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ มาศึกษาร่วมกันได้โดยไม่ได้ให้ความสำคัญว่าตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด

Trubetzkoy ผู้ก่อตั้งวิชาสัทศาสตร์ (Phonology) ก็มีอิทธิพลต่อแนวคิดของเลวี-สเตราส์ด้วยเช่นกัน “Trubetzkoy ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาศาสตร์โครงสร้างไว้ 4 ประการ คือ *ประการแรก* ภาษาศาสตร์โครงสร้างเปลี่ยนจากการศึกษาปรากฏการณ์ทางภาษาในระดับจิตสำนึกเป็นการศึกษาโครงสร้างของจิตไร้สำนึก *ประการที่สอง* ต้องไม่พิจารณาข้อมูลที่นำมาศึกษาในลักษณะที่เป็นองค์ประกอบอิสระ แต่เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น *ประการที่สาม* นำองค์ประกอบเหล่านั้นมาพิจารณาอย่างเป็นระบบ และ *ประการสุดท้าย* มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นพบกฎทั่วไปของโครงสร้าง” (Thomas Shalvey, 1979: 23-24)

การเรียนรู้แนวคิดดังกล่าวทำให้เลวี-สเตราส์เข้าใจว่าสัทศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ทางภาษาลึกลงไปไกลเกินกว่าระดับจิตสำนึก ด้วยเห็นว่าการพิจารณาแต่ลักษณะขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ทางภาษานั้นไม่เพียงพอ แต่จุดมุ่งหมายก็คือศึกษาเพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านั้น โดยค้นหาความคงที่ที่อยู่ลึกในระดับจิตไร้สำนึกจากความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่สะท้อนออกมาจากปรากฏการณ์ทางภาษาในระดับจิตสำนึก เลวี-สเตราส์จึงนำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราโดยมุ่งศึกษาโครงสร้างในระดับจิตไร้สำนึกที่สะท้อนผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ ที่เมื่อมองโดยผิวเผินแล้วมีรายละเอียดแตกต่างกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการมององค์ประกอบของเนื้อเรื่องในตำนานปรัมปราว่าเหมือนหน่วยเสียง (phoneme) ในภาษาในแง่ที่ว่าต่างก็มีองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความหมาย โดยความหมายจะเกิดขึ้นเมื่อนำองค์ประกอบเหล่านั้นมารวมกันอย่างเป็นระบบ และมองโครงสร้างว่าสร้างขึ้นจากความคิดในระดับจิตไร้สำนึก

Trubetzkoy ยังเห็นว่าคำอธิบายเชิงประวัติไม่ได้ทำให้เข้าใจความเหมือนกันของเสียงพูดในภาษาต่าง ๆ อย่างเพียงพอ ในปี ค.ศ.1933 เขาจึงเสนอแบบโครงสร้างในการแยกแยะลักษณะเฉพาะ (distinctive feature) ที่สามารถจำแนกหน่วยของความหมาย (phoneme) ในเสียงพูดแบบโครงสร้างดังกล่าวเกี่ยวข้องกับวิธีการแยกแยะคู่ตรงข้าม (binary method) โดยใช้เครื่องหมาย “+” และ “-” ที่ส่วนหัวของคอลัมน์ต่าง ๆ เพื่อบ่งชี้การปรากฏหรือการไม่ปรากฏของลักษณะเฉพาะของเสียง เช่นว่า การออกเสียง (voicing) หรือไม่ออกเสียง (non-voicing) เป็นต้น วิธีการดังกล่าวทำ

ให้เราสามารถแยกแยะความแตกต่างของเสียงและความหมายระหว่าง “z” และ “s” ในภาษาอังกฤษได้ (Roland A. Champagne, 1992: 6-7)

เลวี-สเตราส์ได้นำแบบโครงสร้างในการแยกแยะลักษณะที่แตกต่างด้วยเครื่องหมาย + / - ในทางสัทศาสตร์ของ Trubetzkoy ดังกล่าวมาใช้ในการจำแนกลักษณะที่แตกต่างของ “หน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรา” เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ อันเป็นวิธีการแยกแยะคู่ตรงข้ามที่จะนำไปสู่การค้นพบโครงสร้างของตำนานปรัมปรา หรือกล่าวได้ว่า “ความคิดที่เลวี-สเตราส์ยืมมาจากสัทศาสตร์ก็คือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ของคู่ตรงข้ามพื้นฐานของหน่วยเสียง (phoneme) กับโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ของหน่วยเสียงซึ่งหมายถึงหน่วยคำในภาษา (morpheme) โดยนำมาปรับเป็นแบบโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่าง “ความจริง” (โครงสร้างภายใน) กับ “สิ่งที่ปรากฏ” (ข้อมูลทางสังคม)” (Thomas Shalvey, 1979: 23) ตำนานปรัมปราถือเป็นสิ่งที่ปรากฏหรือข้อมูลทางสังคมประเภทหนึ่งที่เลวี-สเตราส์นำมาศึกษาเรื่องระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม

ส่วนการเลวี-สเตราส์ได้พบกับ Jakobson ที่นิวยอร์ก ทำให้เขาได้เรียนรู้วิธีการศึกษาของนักภาษาศาสตร์มากขึ้น เขาต่างเข้าฟังบรรยายในชั่วโมงสอนของกันและกัน Jakobson ได้เรียนรู้เรื่องเครือญาติ (kinship) จากเลวี-สเตราส์ ส่วนเลวี-สเตราส์ก็ได้เรียนรู้เรื่องเสียงและความหมาย (sound and meaning) จาก Jakobson แนวคิดสำคัญของ Jakobson ที่เลวี-สเตราส์นำมาใช้ในการศึกษาด้านปรัมปราก็คือแนวคิดเรื่องขั้วตรงข้าม (the notion of polarities) ระหว่าง metonymy กับ metaphor

Jakobson เสนอแนวคิดดังกล่าวไว้ในบทความเรื่อง “Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances” (1956) โดยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของมนุษย์ในระดับจิตไร้สำนึกกับเครื่องหมายทางภาษา (linguistic devices) ที่เรียกว่า metonymy หรือการใช้คำเรียกชื่อสิ่งหนึ่งโดยการใช้อีกสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันแทน และ metaphor หรือการใช้ภาษาเปรียบเทียบของผู้ที่สูญเสียความสามารถทางการพูด 2 ประเภท “ประเภทที่เรียกว่ามี “ความผิดปกติในเรื่องความเชื่อมต่อกัน” (contiguity disorder) เป็นผู้ที่ขาดความสามารถอย่างแท้จริงในเรื่องของ “การเชื่อมองค์ประกอบทางภาษาให้เป็นหน่วยทางภาษาที่ซับซ้อนขึ้น” คำพูดแรกที่จะหายไปจากผู้ป่วยกลุ่มนี้ก็คือคำที่มีบทบาททางไวยากรณ์ เช่น สันธาน บุพบทสรรพนาม และคำนำหน้านาม ดังนั้นผู้ป่วยจะพัฒนาการพูดที่มีลักษณะเป็น “telegraph style” โครงสร้าง (contexture) หรือ metonymy ในคำพูดของเขาจะกลายเป็นหน่วยย่อย ๆ และจะเกี่ยวข้องกับความเหมือนกัน (similarities) หรือวลีที่เป็นการเปรียบเทียบ (metaphoric phrases) เขาจะใช้คำแทน เช่น ใช้ *spyglass* แทน *microscope* หรือใช้ *fire* แทน *gaslight* ในผู้ป่วยที่ขาด

ความสามารถอย่างมาก คำพูดของเขาทุกคำจะถูกทดลองเป็น “ประโยคที่ใช้คำเพียงคำเดียว” (single one-word sentence) ... ส่วนอีกประเภทหนึ่ง Jakobson เรียกว่ามี “ความผิดปกติในเรื่องความเหมือนกัน” (similarity disorder) ผู้ป่วยกลุ่มนี้ยังคงมีความสามารถในการใช้คำพูดโดยใช้คำหนึ่งแทนอีกคำหนึ่งแต่สูญเสียการใช้คำพูดที่เป็นการใช้ความเปรียบ โครงสร้างทางภาษาในผู้ป่วยกลุ่มนี้ยังคงอยู่ ดังนั้นผู้ป่วยจะเปลี่ยนระดับของคำ ๆ หนึ่งเป็นอีกคำหนึ่งที่เป็นภาษาระดับเดียวกัน (โดยไม่มีภาระหนักไปใช้ภาษาในระดับ metalanguage) ตัวอย่างเช่น... ผู้ป่วยไม่เคยพูดคำว่า *knife* เดี่ยว ๆ แต่จะเปลี่ยนระดับให้เป็น *pencil sharpener, apple-parer, bread knife* หรือ *knife and fork* ดังนั้นคำว่า *knife* ถูกเปลี่ยนจากรูปแบบอิสระ (free form) ที่สามารถใช้อย่างโดด ๆ เป็นรูปแบบที่ถูกผูกมัด (bound form) คำพูดของผู้ป่วยกลุ่มนี้จะไม่เป็นคำเดี่ยว ๆ และการแสดงออกทางไวยากรณ์เป็นสิ่งสุดท้ายที่จะสูญไป บ่อยครั้งที่ผู้ป่วยจะทำให้ส่วนย่อย ๆ ของคำและประโยคสมบูรณ์อย่างรวดเร็วโดยเขาสามารถพูดโต้ตอบได้เกือบจะสมบูรณ์ กล่าวคือ เขาสามารถที่จะดำเนินบทสนทนาเดิมได้แต่ไม่สามารถเริ่มบทสนทนาใหม่ สุดท้ายคำพูดของเขาเกือบทั้งหมดจะขึ้นอยู่กับบริบทของการพูด หรือกล่าวได้ว่าผู้ป่วยจะแสดงหรือแม้แต่จะเข้าใจการสนทนาในลักษณะที่เรียกว่าการพูดโดยคนเดียว (monologue) ได้ยาก อย่างไรก็ตาม สิ่งสุดท้ายที่ยังคงอยู่ใน การพูดของเขาก็คือความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ แต่สิ่งแรกที่จะถูกตัดทอนไปก็คือ “หน่วยทางภาษา ซึ่งเป็นหลักของประโยค (the main subordinating agent of the sentence) ซึ่งโดยทั่วไปก็คือประธานของประโยค”¹⁵ (Thomas Shalvey, 1979: 16)

ความคิดของ Jakobson เรื่อง “ข้าวตรงข้าม” ในภาษานี้ได้มาจากแนวคิดของ Saussure ในเรื่องของโครงสร้างประโยค (syntagmatic) และความสัมพันธ์ของประโยค แนวคิดดังกล่าวยืนยันความคิดเรื่องอิทธิพลสำคัญของคู่ตรงข้ามพื้นฐาน (Terence Hawkes, 1977: 76) ยิ่งไปกว่านั้น ความคิดเรื่อง metonymy และ metaphor ยังสัมพันธ์กับแนวคิดทางจิตวิเคราะห์ของ Freud และ Jacques Lacan (1901-1981) ผู้สืบทอดความคิดของ Freud และเป็นเพื่อนกับเลวี-สเตราส์ และ Jakobson

แนวคิดของ Jakobson เรื่อง contiguity disorder และ similarity disorder นั้นสัมพันธ์กับการศึกษาของ Freud ที่เรียกว่า Freud's metonymic 'displacement' and synecdochic 'condensation' และ Freud's 'identification and symbolism' นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิดของ Lacan ที่เขาเน้นย้ำอยู่เสมอในเรื่อง “ความเป็นลำดับที่สาม” (Thirdness) และ “ความตรงกันข้าม” (Other) เขามองว่า “อำนาจในการเชื่อมต่อของความตรงกันข้ามในระดับจิตไร้สำนึกคือสิ่งที่ทำให้

¹⁵ ดันฉบับภาษาอังกฤษว่า: “the main subordinating agent of the sentence, mainly the subject”

ปัจเจกบุคคลมีโลกของภววิสัยและอัตวิสัยระหว่างกัน”¹⁶ (Thomas Shalvey, 1979: 15) แนวคิดของ Lacan ข้างต้นนี้ก็คือ แนวคิดเรื่องตัวเชื่อม (mediator) ที่ปรากฏในงานของเลวี-สเตราส์นั่นเอง โดยต้นกำเนิดของแนวคิดนี้ก่อนที่จะพัฒนามาสู่ Freud และ Lacan ก็คือ George Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน

การพบกันของเลวี-สเตราส์ Jakobson และ Lacan จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาระบบโครงสร้างนิคม เพราะนอกจากแนวคิดเรื่อง metonymy และ metaphor ของ Jakobson จะมีอิทธิพลต่อเลวี-สเตราส์ในเรื่องคู่ตรงข้ามแล้ว ยังทำให้เลวี-สเตราส์มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างในระดับจิตไร้สำนึกกับรูปแบบต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปในการใช้คำพูดของผู้ป่วย ซึ่งไม่ว่าจะมีความบกพร่องในการใช้ภาษาอย่างไร โครงสร้างทางภาษาก็ยังคงอยู่ เลวี-สเตราส์จึงมองตำนานปรัมปราว่าไม่ว่าเรื่องเล่านั้นจะเล่าขาดตกบกพร่องหรือผิดเพี้ยนไปอย่างไร โครงสร้างของตำนานปรัมปราจะยังคงอยู่เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น จิตวิเคราะห์ของ Freud และ Lacan ยังทำให้เลวี-สเตราส์ตีความจิตไร้สำนึกว่าเป็นตัวบท (text) หรือเป็นภาษาซ่อนเร้น (hidden language) ที่ต้องถอดรหัสและแปลความหมายที่แฝงอยู่โดยจิตไร้สำนึกนั้นมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามของสิ่งที่ไม่น่าจะเข้ากันได้ อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องตัวเชื่อมได้ประสานสองสิ่งนั้นให้เข้ากันได้ อันเป็นการทำให้ความหมายของตำนานปรัมปราสมบูรณ์ ดังที่ Lacan เสนอว่า “โครงสร้างจะเกิดขึ้นเมื่อคำพูดทำให้เกิดส่วนที่สามในฐานะที่เป็นประจักษ์พยานของความหมายของคำพูดนั้น และด้วยวิธีนั้นสามารถทำให้ห่วงโซ่ของความหมายเกิดความสมบูรณ์”¹⁷ (Coward and Ellis, 1977: 98)

จากที่ผู้วิจัยกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ได้ทำให้เลวี-สเตราส์เรียนรู้และสังเคราะห์เรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง” และ “ความหมายในระดับจิตไร้สำนึก” แต่วิธีการที่จะนำไปสู่การค้นพบโครงสร้างและความหมายดังกล่าว เลวี-สเตราส์ได้นำเสนอแนวคิดที่เรียกว่า “การแปรรูป” (transformation) ซึ่งเขาได้พัฒนามาจากแนวคิดของ Freud ที่เป็นคำกล่าว (dictum) อันมีชื่อเสียงว่า “การพัฒนาหรือการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตเป็นการผลิตซ้ำกำเนิดและวิวัฒนาการสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด” (ontogenesis reproduces phylogenesis) ซึ่งก็หมายถึงพัฒนาการของมนุษย์แต่ละคนเป็นการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์ของตน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นจากเด็กผู้ใหญ่หรือจากชนดั้งเดิมสู่ชนปัจจุบันต่างก็อยู่ในกระบวนการของการผลิตซ้ำดังกล่าว

¹⁶ ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า: “the mediating power of the unconscious Other is that which enables the individual to possess an objective and an intersubjective world.”

¹⁷ ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า: “The construction occurs when speech “evokes a third term as witness to its meaning, and thereby complete the signifying chain.”

เลวี-สเตราส์พัฒนาแนวคิดประการนี้ของ Freud เข้ากับแนวคิดทางสัตวศาสตร์ ที่เรียนรู้มาจาก Jakobson ในเรื่องบทบาทของภาษากับการสื่อสาร (communication) ซึ่งแม้เขาจะเข้าใจเรื่องโครงสร้างของภาษาในรูปแบบต่าง ๆ และวิธีการต่าง ๆ ในการสื่อสารแต่ก็ยังเห็นว่าการศึกษาเรื่องบทบาทเป็นการบอกว่าข้อมูลมีบทบาทอย่างไร โดยไม่ได้บอกจุดประสงค์สำคัญ ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องของความหมาย แนวคิดของ Jean-Jacques Rousseau ที่มองว่าภาษาในยุคแรกเริ่มเป็นการใช้ภาษาเปรียบเทียบและแสดงอารมณ์ซึ่งมาก่อนเหตุผลส่งผลให้จิตไร้สำนึกแบบคู่ตรงข้าม แสดงออกมาผ่านภาษาที่มีความหมาย และแนวคิดทางสังคมวิทยาของ Mauss เรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (reciprocity) ทางสังคมที่มองว่ารูปแบบของการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ ในสังคมมีความหมายที่สะท้อนให้เห็นความคิดในระดับลึกกว่าสิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยน (Thomas Shalvey, 1979: 26-39)

จากแนวคิดดังกล่าว เลวี-สเตราส์จึงมองว่าระบบคิดของชนดั้งเดิมและคนยุคปัจจุบันในโลกของวิทยาศาสตร์ต่างก็มีระบบคิดเดียวกัน แต่ได้สื่อระบบคิดนั้นออกมาด้วยภาษาที่แตกต่างกัน ความคิดของชนดั้งเดิมถ่ายทอดโดยการใช้ภาษาเปรียบเทียบหรือใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยการตีความอันเป็นการที่แต่ละชุดความคิด / กระบวนทัศน์ที่เสนอผ่านการสื่อสารด้วยภาษาเกิดการแปรรูปขึ้นในตัวเองโดยเปลี่ยนไปสู่อีกชุดความคิด / กระบวนทัศน์หนึ่ง อย่างไรก็ตามการแปรรูประหว่างกระบวนทัศน์ก็เป็นการเติมเต็มความหมายให้แก่กันและกัน เขาจึงได้เสนอเรื่องการแปรรูปซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์หาแกนกลางที่ทำให้เรื่องราวที่ไม่ต่อเนื่องกันในตำนานปรัมปราสามารถเชื่อมโยงต่อเนื่องกันได้ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเรื่องการแปรรูปในตำนานปรัมปราต่อไปในหัวข้อ 2.3

จากที่ผู้วิจัยกล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปแนวคิดของเลวี-สเตราส์ได้ว่า การศึกษาด้านานปรัมปราเป็นการศึกษาระบบคิดสากลของมนุษย์ผ่านตรรกะของชนดั้งเดิมที่สะท้อนผ่านตำนานปรัมปรา ระบบคิดสากลดังกล่าวมีลักษณะพื้นฐานเป็นคู่ตรงข้าม เลวี-สเตราส์เห็นว่า ด้านานปรัมปราเป็นเรื่องเล่าที่สื่อด้วยภาษาและส่งสารที่มีความหมายในระดับจิตไร้สำนึก ความหมายดังกล่าวเป็นเรื่องของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ วิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ภายในของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ ในฐานะที่แต่ละเรื่องต่างก็เป็นส่วนหนึ่งขององค์รวมโดยพิจารณาองค์ประกอบในตำนานปรัมปราเหล่านั้น ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ ในการวิเคราะห์มีทั้งการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรากับองค์รวมซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบวากยสัมพันธ์ และระหว่างหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราด้วยกันเองซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์อันเป็นค้นหาความคงที่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ให้ความสำคัญว่าตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดหรือมีความถูกต้องสมบูรณ์หรือไม่ ด้วยเห็นว่าไม่ว่า

ตำนานปรัมปราจะถูกถ่ายทอดออกมาคิดเพิ่มขึ้นไปอย่างไร ตำนานปรัมปราเหล่านั้นต่างก็ยังคงอยู่ในโครงสร้างชุดเดียวกัน การจำแนกลักษณะที่แตกต่างกันของตำนานปรัมปรา การค้นหาตัวเชื่อมที่สามารถเชื่อมคู่ตรงข้ามที่ไม่น่าจะอยู่ด้วยกันได้ให้อยู่ด้วยกันได้ และการพิจารณาการแปรรูปไปของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ จะนำไปสู่การค้นพบโครงสร้างโดยสามารถอธิบายความขัดแย้งที่แฝงอยู่ในตำนานปรัมปราในระดับจิตไร้สำนึกได้อย่างมีเหตุผล ด้วยเหตุว่า โครงสร้างในตำนานปรัมปราสร้างขึ้นจากความคิดในระดับจิตไร้สำนึกซึ่งเป็นภาษาที่ซ่อนเร้นหรือเป็นภาษาของตำนานปรัมปรา (mythical language) อันเป็นตัวแทนหนึ่งที่ต้องอาศัยการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการเข้าใจความหมายนั่นเอง

2.2.2 ตำนานปรัมปรา: ความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรี

เลวี-สเตราส์ได้ใช้แนวคิดโครงสร้างนิยมที่เขาสังเคราะห์ขึ้นพินิจข้อมูลตำนานปรัมปราและได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ *Myth and Meaning* โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปรากับศาสตร์อื่น ๆ อันได้แก่ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรี การมองตำนานปรัมปราในประเด็นที่สัมพันธ์กับศาสตร์เหล่านี้ส่งผลให้เลวี-สเตราส์เห็นว่าโครงสร้างนิยมเป็นวิธีการหาความรู้ที่สามารถนำไปสู่การค้นพบความหมายที่แท้จริงของตำนานปรัมปราได้ ด้วยมีทัศนะว่า “การพูดถึงกฎ (rules) ต่าง ๆ และการพูดถึงความหมาย (meaning) คือการพูดถึงสิ่งเดียวกัน” (Lévi-Strauss, 1995: 12)

ใน *ประเด็นแรก* เลวี-สเตราส์ได้เปรียบเทียบตำนานปรัมปรากับวิทยาศาสตร์โดยชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบในเรื่องต่าง ๆ ได้ทั้งหมด มีความคิดบางอย่างที่สูญหายไปจากความคิดแบบวิทยาศาสตร์ (scientific thought) ของคนปัจจุบันซึ่งควรจะถูกกลับคืนมา ความคิดนั้นก็คือ “ความคิดแบบตำนานปรัมปรา” (mythical thought) ซึ่งเป็นความคิดที่อยู่ในโลกของผัสสะที่ใช้การมองเห็น การได้กลิ่น การลิ้มรส และการเข้าใจ ต่างกับโลกของวิทยาศาสตร์ที่เชื่อในสิ่งที่สามารถพิสูจน์และให้คำตอบที่แน่นอนอันเป็นการเข้าใจโดยหลักของเหตุผลและรู้สึก แปลกต่างหากจะพิสูจน์ความจริงต่าง ๆ ด้วยผัสสะ เขาเรียกความคิดแบบตำนานปรัมปราของชนดั้งเดิมนี้ว่า “ศาสตร์เชิงรูปธรรม” (the science of the concrete) ที่เน้นความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติอันเป็นผลมาจากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และเรียกความคิดแบบวิทยาศาสตร์ของคนสมัยใหม่ว่า “ศาสตร์เชิงนามธรรม” (the science of the abstract) อันเป็นความคิดที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติด้วยความสำคัญกับข้อเท็จจริงและสิ่งใหม่ ๆ ที่ค้นพบ การที่เลวี-สเตราส์นำความคิดแบบตำนานปรัมปรามาเปรียบเทียบกับความคิดแบบวิทยาศาสตร์ก็เพื่อจะชี้ว่าชนดั้งเดิมมิได้ล้าหลังอย่างที่คนสมัยใหม่เข้าใจ ชนเหล่านี้มีระบบคิดเป็นของตนเอง หากแต่เป็นระบบคิดที่แตกต่างจากคนสมัยใหม่

ศาสตร์เชิงรูปธรรมของคนเผ่าโบราณในความเห็นของเลวี-สเตราส์มีระบบคิดคล้ายกับภาพเหมือนในงานศิลปะคือเป็นเรื่องของการจำลองโลกแห่งความเป็นจริง (miniature) เพียงแต่ศิลปินจำลองโลกแห่งความเป็นจริงลงในภาพ ส่วนคนพื้นเมืองโบราณจำลองโลกแห่งความเป็นจริงลงในตำนานปรัมปราและพิธีกรรมต่าง ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 65) ตำนานปรัมปราจึงไม่ประสบความสำเร็จในการทำให้นุชน้อมอำนาจทางวัตถุเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตามตำนานปรัมปราได้ให้สิ่งสำคัญแก่นุชนัยก็คือมาษาที่ว่ามนุษย์สามารถเข้าใจจักรวาล และนั่นเป็นการทำให้นุชน้อมได้เข้าใจจักรวาล (Lévi-Strauss, 1995: 17)

ความคิดของชนดั้งเดิมจึงเป็นการมุ่งหมายที่จะเข้าใจจักรวาลโดยเข้าใจองค์รวมทั้งหมด (totality) ของจักรวาล เป็นวิธีคิดที่เรียกได้ว่าถ้าเราไม่สามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างทั้งหมดเสียก่อน เราก็ไม่ควรที่จะอธิบายอะไรเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ต่างกับความคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เป็นการดำเนินตามขั้นตอน พยายามให้คำอธิบายปรากฏการณ์ที่จำกัด จากนั้นก็อธิบายให้ครอบคลุมไปถึงปรากฏการณ์อื่น ๆ คำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์จึงเป็นการอธิบายแบบแยกส่วน ซึ่งก็ไม่สามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้ทั้งหมดอย่างแท้จริง ดังนั้นการนำความคิดแบบวิทยาศาสตร์ไปวิพากษ์ความคิดของชนดั้งเดิมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่ควรเข้าใจว่าชนดั้งเดิมและชนปัจจุบันต่างก็มีระบบคิดของตนเอง

เลวี-สเตราส์ได้ยกตัวอย่างตำนานปรัมปราจากทางตะวันตกของแคนาดาซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับปลากระเบนชนิดหนึ่ง (skate) ที่พยายามจะเอาชนะลมใต้ (the South Wind) เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของความคิดแบบตำนานปรัมปราและวิทยาศาสตร์ว่าในที่สุดแล้วก็มีระบบคิดที่สอดคล้องกัน เขาเล่าว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นก่อนที่มนุษย์จะถือกำเนิดขึ้นบนโลกซึ่งเป็นยุคที่ยังไม่ได้แยกสัตว์และมนุษย์ออกจากกันอย่างเด็ดขาด สิ่งมีชีวิตจึงมีลักษณะเป็นกึ่งมนุษย์และกึ่งสัตว์ พวกเขาไม่สามารถออกไปหาปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่ชายหาดได้เพราะลมพัดแรงอยู่ตลอดเวลา จึงเดินทางไปต่อสู้อะและกำจัดลมเหล่านั้น การเดินทางครั้งนั้นมีสัตว์กึ่งมนุษย์หรือมนุษย์กึ่งสัตว์จำนวนมากรวมทั้งปลากระเบนที่มีบทบาทสำคัญในการจับลมใต้ไปด้วย ในตอนท้ายเรื่อง ลมใต้ได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระเมื่อสัญญาว่าจะไม่พัดตลอดเวลาอีกต่อไป จากนั้นมาพวกเขาก็สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

เลวี-สเตราส์ กล่าวว่า เมื่อฟังเรื่องนี้แล้วก็ไม่ควรคิดว่าเป็นเรื่องไร้สาระหรือเพ้อฝัน แต่ควรถามตัวเองว่าทำไมตัวละครในเรื่องนี้จึงต้องเป็น “ปลากระเบน” และ “ลมใต้” ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจความคิดแบบตำนานปรัมปรา เลวี-สเตราส์แนะนำให้สังเกตว่าปลากระเบนมีลักษณะ 2 ประการ คือ ประการแรก มันเป็นปลาที่มีลักษณะแบน ส่วนท้องถี่น และส่วนหลังหยากขรุขระ และอีกประการหนึ่งที่ทำให้มันหลบหนีได้อย่างว่องไวก็คือแม้จะมีขนาดตัวที่ใหญ่เมื่อมองจากด้านบนแต่มันก็จะแบนและบางมากหากมองจากด้านข้าง ขนาดตัวที่ใหญ่อาจทำให้คิดว่าสามารถใช้

ลูกศรยิงและนำมันได้ง่าย แต่ก็พบว่าปลากระเบนสามารถพลิกตัวและหนีรอดไปได้โดยใช้ความแบนหลบลูกศรนั้น และนี่คือเหตุผลที่ว่าปลากระเบนถูกเลือกมาเป็นตัวละครในตำนานปรัมปราเรื่องนี้ก็เพราะมันสามารถให้คำตอบระหว่าง “ใช่” กับ “ไม่ใช่” เท่านั้น เลวี-สเตราส์มองว่าการเลือกปลากระเบนมาเป็นตัวละครในเรื่องนี้ก็เหมือนกับการเลือกส่วนประกอบของคอมพิวเตอร์ที่สามารถแก้ปัญหาที่ยุ่งยากโดยการเพิ่มชุดของคำตอบระหว่าง “ใช่” กับ “ไม่ใช่” เช่นกัน

ดังนั้น หากเราจะมองว่าปลากระเบนถูกเลือกมาใช้ในตำนานปรัมปราเรื่องนี้เพราะมันสามารถสู้กับลมใต้ได้ก็จะเป็นทศนะที่ผิดและเป็นไปไม่ได้ แต่หากมองว่าชนดั้งเดิมเข้าใจลักษณะของปลากระเบนอันเป็น *ภาพลักษณ์* (images) ที่อยู่ในประสบการณ์ของพวกเขา จึงนำมาใช้ในมุมมองที่แสดงความคิดเชิงตรรกะก็จะสามารถเข้าใจเหตุผลได้ว่าทำไมจึงเลือกปลากระเบนมาเป็นตัวละครในตำนานปรัมปราเรื่องนี้ และนี่คือสิ่งที่เลวี-สเตราส์คิดว่าเป็นการริเริ่มของความคิดแบบตำนานปรัมปราจากมุมมองเชิงตรรกะที่มีลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามอันเกี่ยวข้องกับปัญหาที่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ถ้าในหนึ่งปีมีลมใต้พัดทุกวันมนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตได้ แต่ถ้าลมไม่พัดทุกวันก็จะทำให้เกิดการประนีประนอมที่เป็นไปได้ระหว่างความจำเป็นในชีวิตของมนุษย์กับเงื่อนไขที่เหนือกว่าในโลกของธรรมชาติ มุมมองทางตรรกะดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์โดยสะท้อนผ่านปลากระเบนกับปัญหาที่ตำนานปรัมปราพยายามจะแก้ไข แม้เรื่องราวจะดูไม่ถูกต้องตามมุมมองแบบวิทยาศาสตร์แต่เราก็สามารถเข้าใจลักษณะของมุมมองแบบตำนานปรัมปราที่มีลักษณะการจัดการแบบเป็นคู่ตรงข้ามเช่นเดียวกับคอมพิวเตอร์ที่ใช้การตอบว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ตามความคิดแบบวิทยาศาสตร์ได้ เลวี-สเตราส์จึงเห็นว่า การจัดการแบบคู่ตรงข้ามเป็นสิ่งที่ทำให้ตำนานปรัมปราและวิทยาศาสตร์สอดคล้องกัน และนั่นคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็น “ระบบคิดสากลของมนุษย์” ที่แม้ว่าจะอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันแต่ต่างก็มีระบบคิดพื้นฐานที่เหมือนกันและมีศักยภาพทางความคิดเท่าเทียมกัน ระบบคิดพื้นฐานหรือระบบคิดสากลนั้นก็คือระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามนั่นเอง ความคิดแบบวิทยาศาสตร์และความคิดแบบตำนานปรัมปราจึงไม่ได้แยกจากกันโดยสิ้นเชิง

ประเด็นที่สอง ตำนานปรัมปรายังเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เลวี-สเตราส์เห็นว่าในสังคมของชนดั้งเดิมที่ปราศจากการเขียนหรือการบันทึกข้อมูล ตำนานปรัมปรมีบทบาทในการสร้างความมั่นใจให้พวกเขาในเรื่องการดำรงชีวิต แต่ในสังคมปัจจุบันประวัติศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่แทนตำนานปรัมปรา อย่างไรก็ตามเราจะไม่สามารถเข้าใจประวัติศาสตร์ได้อย่างแท้จริงหากแยกประวัติศาสตร์ออกจากตำนานปรัมปรา

เลวี-สเตราส์มองว่าตำนานปรัมปราที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ ทั่วโลกมี 2 ลักษณะ คือ ประเภทที่เรื่องราวไม่ต่อเนื่องกัน (disconnected stories) อันเป็นการนำเรื่องต่าง ๆ มารวมไว้ด้วยกันโดยปราศจากความสัมพันธ์ที่ชัดเจนของเรื่องราวเหล่านั้น และประเภทที่เรื่องราวมีสัมพันธ์ภาพ

ต่อเนื่องกัน (coherent mythological stories) อย่างดี มีการแบ่งออกเป็นบทต่าง ๆ และแต่ละบทเรียงลำดับอย่างเป็นเหตุเป็นผล จากลักษณะดังกล่าว เลวี-สเตราส์เห็นว่าอาจพินิจได้ 2 ประการ คือ ประการแรก อาจพินิจได้ว่าชนดั้งเดิมได้วางเงื่อนไขไว้ว่าตำนานปรัมปราต้องมีลำดับเนื้อเรื่องที่สัมพันธ์กัน แต่การที่ปัจจุบันเราพบตำนานปรัมปราที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ ของเนื้อเรื่องไม่เชื่อมโยงกันก็แสดงว่าตำนานปรัมปราเรื่องนั้นเป็นผลจากกระบวนการของการเสื่อมลงหรือความไม่เป็นระเบียบของตำนานปรัมปราจากองค์รวมเมื่อแรกเริ่มที่มีความหมายสมบูรณ์ หรืออาจพินิจได้ว่าภาวะที่ไม่เชื่อมโยงกันของตำนานปรัมปราคือสิ่งที่มีมาแต่อดีต หลังจากนั้นจึงมีชนพื้นเมืองผู้มีปัญญาหรือนักปรัชญาซึ่งไม่ได้มีอยู่ในทุกสังคมได้นำมารวมและจัดลำดับให้สัมพันธ์กันโดยข้อมูลตำนานปรัมปราเหล่านี้มีทั้งที่นักมานุษยวิทยาซึ่งเป็นคนจากนอกสังคมนั้น ๆ เป็นผู้รวบรวมซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 และที่รวบรวมโดยคนในสังคมเอง อีกทั้งยังมีประเภทที่เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนพื้นถิ่นกับนักมานุษยวิทยา สิ่งที่ปรากฏก็คือมีทั้งตำนานปรัมปราและประวัติศาสตร์อยู่ในเรื่องราวที่รวบรวมได้

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ เราสามารถเห็นได้ว่าในตำนานปรัมปรมีประเภทของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เหมือนกันแต่รายละเอียดของเหตุการณ์แตกต่างกัน เช่นอาจเป็นเรื่องของการต่อสู้กันระหว่างสองหมู่บ้าน หรือระหว่างสองเมือง หรือในการต่อสู้กันเพราะเรื่องชู้สาว อาจเล่าว่าสามีนับเป็นผู้ฆ่าชู้ พี่ชายฆ่าชู้ของน้องสาว หรือสามีฆ่าภรรยาเพราะรู้ว่าเธอมีชู้ ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่า “ตำนานปรัมปรมี โครงสร้าง พื้นฐานเหมือนกัน แต่ เนื้อหา ในแต่ละส่วนไม่เหมือนกันและสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้”¹⁸ โดยเราสามารถสังเกตได้ว่า ในการแปรรูปเมื่อองค์ประกอบหนึ่งถูกเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้ห้ององค์ประกอบอื่น ๆ เปลี่ยนแปรไปด้วย

ส่วนในประวัติศาสตร์ เลวี-สเตราส์ก็เห็นว่าก็ยังคงมีเรื่องราวซ้ำ ๆ กัน กล่าวคือมีประเภทของเหตุการณ์อย่างเดียวกัน แต่ได้ถูกนำมาใช้ในการเล่าเรื่องเพื่ออธิบายเรื่องราวที่แตกต่างกัน คือ เหตุการณ์เหล่านั้นอาจเกิดขึ้นในต่างสถานที่ ต่างบุคคล หรือแม้แต่ต่างช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ประเด็นสำคัญที่เลวี-สเตราส์สรุปโดยเปรียบเทียบระหว่างตำนานปรัมปราก็คือ เขากล่าวว่า ตำนานปรัมปราเป็นระบบปิด (closed system) เพราะตำนานปรัมปรามีความคงที่เป็นการรวมกันขององค์ประกอบเดิม ๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ส่วนประวัติศาสตร์เป็นระบบเปิด (open system) เพราะแม้จะมีเหตุการณ์ที่ซ้ำกันแต่ก็สามารถเพิ่มเติมเรื่องราวหรือข้อมูลใหม่ ๆ ทางประวัติศาสตร์เข้าไปในเรื่องราวที่มีมาแต่เดิมได้

¹⁸ ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า; “Its basic *structure* is the same, but the *content* of the cell is not the same and can vary.” (Lévi-Strauss, 1995: 39)

Roland A.Champagne ได้กล่าวถึงประเด็นนี้อย่างน่าสนใจว่า จากการที่เลวี-สเตราส์เสนอว่าตำนานปรัมปราเป็นเครื่องมือที่มีเหตุผลในการคิดอันสัมพันธ์กับความขัดแย้งบางประการในประสบการณ์ของมนุษย์ (contradiction of human experience) และได้เปรียบเทียบตำนานปรัมปรากับประวัติศาสตร์ว่าในขณะที่ประวัติศาสตร์เป็นระบบของการสื่อสารที่เปิดเพราะสามารถเพิ่มเติมข้อมูลใหม่ได้อยู่เสมอ ตำนานปรัมปรากลับเป็นระบบของการสื่อสารที่ปิดเนื่องจากตำนานปรัมปราเป็นการรวมกันของรูปแบบที่ตายตัวและองค์ประกอบเดิม ๆ ที่นำมารวมกันครั้งแล้วครั้งเล่า นั้น ทำให้โครงสร้างที่เลวี-สเตราส์ค้นพบเป็นเสมือนแผนที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นแผนที่ที่ปรากฏซ้ำในตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ และให้แนวทางในการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่ถ่ายทอดผ่านตำนานปรัมปราโดยตรรกะของโครงสร้างเหล่านี้เกิดขึ้นในระบบที่ปิดของตำนานปรัมปรา ด้วยเหตุดังกล่าว เลวี-สเตราส์จึงกล่าวว่าตำนานปรัมปราคิดโดยตัวของมันเอง มีตรรกะที่ซุกซ่อนอยู่ภายใน และความขัดแย้งของประวัติศาสตร์ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในขอบเขตที่ปิดของเรื่องราวในตำนานปรัมปรา (Roland A.Champagne, 1992: 33)

จากทัศนะของเลวี-สเตราส์ข้างต้น ตำนานปรัมปราและประวัติศาสตร์จึงมีทั้งส่วนที่เหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกัน และส่วนที่เชื่อมโยงกัน อีกทั้งตำนานปรัมปราและประวัติศาสตร์ต่างก็เป็นข้อมูลที่ต่างเติมเต็มให้แก่กันและกัน

ประเด็นที่สาม ตำนานปรัมปราสัมพันธ์กับดนตรีในฐานะที่ทั้งตำนานปรัมปราและดนตรีต่างก็เป็นภาษา เลวี-สเตราส์ชี้ให้เห็นว่าการเข้าใจตำนานปรัมปราและการเข้าใจดนตรีมีลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ ต้องเข้าใจความหมายในลักษณะขององค์รวม

ในทัศนะของเลวี-สเตราส์ เราไม่สามารถเข้าใจความหมายของตำนานปรัมปราได้โดยการอ่านในลักษณะเดียวกับการอ่านนวนิยายหรือบทความในหนังสือพิมพ์คือการอ่านบรรทัดต่อบรรทัดและอ่านจากซ้ายไปขวา หรือกล่าวได้ว่าเป็นการอ่านในลักษณะที่เห็นว่าเรื่องราวเหล่านั้นมีลำดับเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน แต่เราต้องเข้าใจความหมายของตำนานปรัมปราในฐานะที่เป็นองค์รวมและค้นพบว่าความหมายพื้นฐานของตำนานปรัมปราไม่ได้ถ่ายทอดโดยลำดับที่ต่อเนื่องกันของเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่ถ่ายทอดโดยกลุ่มของเหตุการณ์ (bundle of events) แม้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะปรากฏในเรื่องราวในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้นเราต้องอ่านตำนานปรัมปราเหมือนกับการอ่านตัวโน้ตดนตรีในวงออเคสตรา คือไม่อ่านโน้ตทีละตัวๆ หรืออ่านโน้ตในบันไดเสียงแบบทีละเส้นๆ แต่เราต้องเข้าใจความหมายของโน้ตดนตรีนั้นทั้งหน้ากระดาษคือตั้งแต่โน้ตตัวแรกไปจนถึงโน้ตตัวสุดท้าย ดังนั้นการอ่านจึงไม่ใช่เพียงอ่านจากซ้ายไปขวาเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องอ่านจากบนลงล่างด้วย หรือกล่าวได้ว่าการอ่านตำนานปรัมปราให้เข้าใจความหมายก็ต้องใช้วิธีเดียวกับการอ่านโน้ตดนตรีในวงออเคสตราที่แม้จะเขียนขึ้นเส้นต่อเส้นแต่เรา

เข้าใจความหมายของโน้ตต่าง ๆ ในหน้ากระดาษนั้นได้เมื่ออ่านในฐานะที่เป็นองค์รวม และนั่นเป็นวิธีการที่เราสามารถสกัดเอาความหมายออกมาจากตำนานปรัมปรา

นอกจากนี้ตำนานปรัมปรากับดนตรียังมีความเชื่อมโยงกัน เลวี-สเตราส์ให้ข้อสังเกตว่าในช่วงที่ความคิดแบบตำนานปรัมปราได้กลายเป็นเพียงประวัติศาสตร์ของความคิดแบบตะวันตกในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) และในศตวรรษที่ 17 ในยุคนั้นได้เกิดนวนิยายขึ้นโดยเรื่องเหล่านี้ก็ใช้ตำนานปรัมปราเป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังเกิดรูปแบบทางดนตรีที่ยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นลักษณะของคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่สืบเนื่องมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 เลวี-สเตราส์เห็นว่ารูปแบบทางดนตรีที่เกิดขึ้นใหม่นี้ดูเหมือนว่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบทางดนตรีตามจารีตเดิมอย่างสมบูรณ์และยังมีบทบาทหน้าที่ทั้งทางปัญญาและอารมณ์แทนความคิดแบบตำนานปรัมปราที่ได้เคยมีบทบาทหน้าที่นี้มาก่อน อย่างไรก็ตาม ดนตรีในที่นี่ไม่ได้หมายถึงดนตรีทุกประเภท แต่หมายถึงดนตรีที่ปรากฏในอารยธรรมตะวันตกในต้นศตวรรษที่ 17 โดย Frescobaldi และต้นศตวรรษที่ 18 โดย Bach ดนตรีซึ่งมีพัฒนาการอย่างสมบูรณ์โดย Mozart, Beethoven, และ Wagner ในศตวรรษที่ 18 และ 19

ทั้งตำนานปรัมปราและดนตรีต่างก็มีแนวคิดที่ต้องการนำเสนอ ทั้งตำนานปรัมปราและดนตรีต่างก็มีแนวคิดที่มีการปรากฏซ้ำ ๆ ขณะฟังดนตรี เรากำลังฟังบางสิ่งบางอย่างที่ดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ เช่นในการฟังซิมโฟนี ซิมโฟนีมีทั้งท่อนต้น ท่อนกลาง และท่อนจบ แต่เราจะไม่เข้าใจอะไรจากซิมโฟนีหรือไม่เข้าใจอารมณ์ทางดนตรีที่ออกมาจากซิมโฟนีถ้าเราไม่สามารถรวบรวมสิ่งที่ได้ฟัง ผู้ฟังดนตรีต้องคิดว่าอะไรคือสิ่งที่ได้ฟังแล้ว อะไรคือสิ่งที่กำลังฟังอยู่ในขณะนั้น และมีสติกับองค์รวมของบทเพลงซึ่งผู้ฟังอาจเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างเข้าไปในสิ่งที่ได้ฟังมาก่อนแล้วได้โดยไม่รู้ตัว ดังนั้นในการฟังดนตรีหรือฟังตำนานปรัมปราจึงมีสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่องเกิดขึ้นในความคิดของผู้ฟังเช่นกัน ซึ่งดูราวกับว่าเมื่อสร้างสรรค์รูปแบบทางดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะขึ้น ดนตรีได้ค้นพบโครงสร้างครั้งใหม่จากโครงสร้างเดิมที่ดำรงอยู่ก่อนแล้ว ในระดับของตำนานปรัมปรา ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเลวี-สเตราส์เห็นว่าตำนานปรัมปราหรือกลุ่มของตำนานปรัมปราที่มีโครงสร้างลักษณะเดียวกับดนตรี สามารถนำศัพท์ทางดนตรีเช่น sonata, symphony, rondo, toccata และอื่น ๆ มาเรียกแทนตำนานปรัมปราเหล่านั้นได้ ดังที่เขาได้แสดงให้เห็นไว้ใน **The Raw and The Cooked** ลักษณะดังกล่าวทำให้เลวี-สเตราส์เห็นว่าดนตรีไม่ได้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์สิ่งเหล่านี้ขึ้นเอง แต่เป็นการยืมมาโดยไม่รู้ตัว (unconsciously) จากโครงสร้างของตำนานปรัมปรา

นอกจากนี้ เลวี-สเตราส์ยังมองว่าทั้งตำนานปรัมปราและดนตรีต่างก็สัมพันธ์กับภาษา ในเบื้องต้นเขาเปรียบเทียบดนตรีกับภาษาว่ามีประเด็นที่เหมือนกันคือในขณะที่นักภาษาศาสตร์อธิบายว่าองค์ประกอบพื้นฐานของภาษาคือหน่วยเสียง หน่วยเสียงแต่ละหน่วยไม่มี

ความหมายในตัวเองแต่ความหมายจะเกิดขึ้นเมื่อนำหน่วยเสียงเหล่านั้นมารวมกัน เราก็สามารถอธิบายดนตรีในลักษณะดังกล่าวได้เช่นกันว่า ตัวโน้ตแต่ละตัวไม่มีความหมายในตัวเองแต่ความหมายจะเกิดขึ้นเมื่อนำโน้ตเหล่านั้นมารวมกันเพื่อสร้างสรรค์ความหมายทางดนตรี แต่ประเด็นที่แตกต่างกันก็คือ ในอีกระดับหนึ่งของภาษา หน่วยเสียงถูกนำมารวมกันเพื่อสร้างคำและคำรวมกันเพื่อสร้างประโยค แต่ในดนตรีไม่มีองค์ประกอบระดับคำ หน่วยพื้นฐานของดนตรีก็คือโน้ต จากนั้นก็ก้าวข้ามไปสู่ความหมายในระดับประโยค (melodic phrase) จึงเห็นได้ว่าขณะที่ภาษามี 3 ระดับชัดเจน คือ หน่วยเสียงรวมกันเพื่อสร้างคำ คำรวมกันเป็นประโยค แต่ในดนตรีเรามีโน้ตที่เหมือนกับเป็นหน่วยเสียง ไม่มีในระดับคำ และข้ามไปสู่ในระดับประโยคทันที

หากเราเอาตำนานปรัมปรามาเปรียบเทียบกับดนตรีและภาษา ก็จะพบว่า ตำนานปรัมปราไม่มีหน่วยเสียง องค์ประกอบขั้นต่ำที่สุดก็คือคำ ดังนั้นถ้าเราพิจารณาภาษาในฐานะที่เป็นกระบวนการที่สนหรือชุดความคิด กระบวนการที่สนจะถูกสร้างขึ้นโดยหน่วยเสียง หน่วยคำ และประโยค ในดนตรีเรามีสิ่งที่เท่ากับหน่วยเสียงและประโยคแต่ไม่มีสิ่งที่เท่ากับหน่วยคำ ในตำนานปรัมปราเรามีสิ่งที่เท่ากับหน่วยคำและประโยคแต่ไม่มีสิ่งที่เท่ากับหน่วยเสียง ดังนั้นทั้งสองกรณีนี้จึงต่างมีระดับหนึ่งที่ขาดหายไป

ด้วยเหตุดังกล่าว การพยายามเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ดนตรี และตำนานปรัมปราควรใช้ภาษาเป็นจุดเริ่มต้นด้วยมีครบทั้ง 3 ระดับ เลวี-สเตราส์เห็นว่าทั้งดนตรีและตำนานปรัมปราแยกออกมาจากภาษาแต่เติบโตไปในทิศทางที่แตกต่างกัน คือ ดนตรีเน้นเรื่องลักษณะของเสียง (sound aspect) ส่วนตำนานปรัมปราเน้นลักษณะของความรู้สึก (sense aspect) และลักษณะของความหมาย (meaning aspect) ที่ต่างก็แฝงอยู่ในภาษา จึงกล่าวได้ว่าทั้งดนตรีและตำนานปรัมปราต่างก็เป็นภาษาหรือเกิดขึ้นโดยภาษาแต่ได้พัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่างกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปรากับวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรีในทัศนะของเลวี-สเตราส์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ความคิดแบบตำนานปรัมปราจะดูแตกต่างจากความคิดของคนสมัยใหม่ อีกทั้งยังมีศาสตร์อื่น ๆ เข้ามามีบทบาทหน้าที่ต่อคนในปัจจุบันแทนบทบาทหน้าที่ของตำนานปรัมปรา แต่ความคิดแบบตำนานปรัมปราไม่ได้ตัดขาดจากความคิดที่สะท้อนในวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรีโดยสิ้นเชิง ยิ่งไปกว่านั้น ความคิดแบบตำนานปรัมปราได้กลายเป็นรากฐานของความคิดของศาสตร์เหล่านี้ ดังนั้นไม่ว่าจะผ่านเวลาที่ยาวนานหรือผ่านสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ความคิดแบบตำนานปรัมปราก็ยังเป็นรากฐานของศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้อันเป็นการสะท้อนและเน้นย้ำว่ามนุษย์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดต่างก็มีระบบคิดพื้นฐานเหมือนกัน แม้ว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันจะดูแตกต่างกัน ทั้งนี้ เลวี-สเตราส์เห็นว่าการศึกษาข้อมูลประเภทตำนานปรัมปราด้วยวิธีการหาความรู้แบบ โครงสร้างนิยมจะสามารถอธิบายประเด็นนี้ได้ อย่างมีเหตุผล

2.3 วิธีการศึกษาด้านานปริมปราแบบโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์

ความเข้าใจวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์บังเกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่เขาเป็นทหารโดยทำหน้าที่เป็น liaison officer ระหว่างกองทัพฝรั่งเศสและอังกฤษในปี ค.ศ. 1939 จากการเห็นดอกแดฟโฟดิล (daffodil) ธรรมดา ๆ ดอกหนึ่งทำให้เขาคิดว่าในการสังเกตหรือการมองแดฟโฟดิลนั้น เราจะสัมผัสรู้ถึงความเป็นแดฟโฟดิลได้ก็ต่อเมื่อเรามองดอกไม้ดอกอื่น ๆ แล้วเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแดฟโฟดิลกับดอกไม้เหล่านั้น แดฟโฟดิลกลายเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้ง่ายใช้เพราะดอกแดฟโฟดิลเอง แต่เป็นเพราะขบวนการของการเปรียบเทียบกับดอกไม้อื่น ๆ ในจำนวนที่มากกว่า นั่นคือ การเปรียบเทียบผ่านความสัมพันธ์ของความเหมือนและความต่างที่ทำให้เราสามารถจำแนกแดฟโฟดิลออกจากดอกไม้อื่น ๆ เราจึงสามารถเข้าใจแดฟโฟดิลดอกนั้นได้จากกลุ่มของความสัมพันธ์ระหว่างแดฟโฟดิลกับดอกไม้อื่น ๆ เช่นเดียวกับการเข้าใจตัวโน้ตต่าง ๆ ในบันไดเสียงที่ตัวโน้ตแต่ละตัวจะไม่มี ความหมายในตัวเองเมื่อแยกโน้ตตัวนั้นออกจากความสัมพันธ์กับโน้ตตัวอื่น ๆ (Bernard Pingaud อ้างถึงใน Thomas Shalvey, 1979: 3)

ด้วยเหตุดังกล่าว วิธีการศึกษาแบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์จึงเป็นการมองสิ่งที่ศึกษาว่าองค์ประกอบย่อย ๆ แต่ละส่วนไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายจะเกิดขึ้นเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยนั้น ๆ กับองค์รวม ด้านานปริมปราก็เช่นกัน เลวี-สเตราส์มองว่าด้านานปริมปราแต่ละเรื่องไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายของด้านานปริมปราเกิดจากการนำด้านานปริมปราหลาย ๆ เรื่องมาพิจารณาความสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน ดังที่เลวี-สเตราส์ได้กล่าวถึงกฎการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านานปริมปราไว้ 3 ประการว่า (1) ต้องไม่ตีความหรืออธิบายด้านานปริมปราเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่เพียงในระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะด้านานปริมปราเรื่องอื่น ๆ ยังมีความสัมพันธ์กับคำอธิบายในระดับอื่น ๆ อีกหลายระดับ (2) ต้องไม่ตีความด้านานปริมปราเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยลำพัง เพราะด้านานปริมปราเรื่องนั้นยังคงมีความสัมพันธ์กับด้านานปริมปราเรื่องอื่น ๆ ที่อยู่ในกระบวนการของการแปรรูประหว่างกัน และ (3) ต้องไม่ตีความด้านานปริมปรากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยแยกออกจากด้านานปริมปรากลุ่มอื่น ๆ เพราะด้านานปริมปราในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (Lévi-Strauss, 1976: 65)

จากการศึกษาวิธีการของเลวี-สเตราส์ในการศึกษาด้านานปริมปรา ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญอันเป็นวิธีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านานปริมปราได้ 3 ประการดังนี้

1. การพิจารณาความสัมพันธ์ของหน่วยความคิดย่อยของด้านานปริมปรา
2. การเปรียบเทียบการแปรรูปของด้านานปริมปรา
3. การวิเคราะห์คู่ตรงข้ามและตัวเชื่อม

2.3.1 การพิจารณาความสัมพันธ์ของหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรา

ในการศึกษาด้านปรัมปรา เลวี-สเตราส์พินิจตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องในฐานะที่เป็นประโยคแต่ละประโยค โดยพิจารณาว่าแต่ละประโยคนั้นต้องการสื่อความหมายอย่างไร จากนั้นจึงพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปราเรื่องนั้นกับตำนานปรัมปราเรื่องอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นประโยคอีกประโยคหนึ่ง โดยมีได้มุ่งเน้นเนื้อเรื่องในส่วนที่เป็นรายละเอียดซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาสนใจและหาความหมายของคำแต่ละคำจนเกิดความสับสน แต่การพิจารณาว่าตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องเสมือนประโยค ๆ หนึ่งจะทำให้สามารถพบโครงสร้างหลักของประโยค ซึ่งจะปรากฏอยู่ในสำนวนอื่น ๆ เช่นเดียวกัน จากนั้นเลวี-สเตราส์ยังได้แบ่งประโยคเหล่านั้นให้แยกย่อยลงไปอีกโดยผู้ศึกษาต้องใช้วิธีลองผิดลองถูกในการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราออกเป็นประโยคสั้น ๆ แล้วนำเหตุการณ์ที่ถูกกล่าวถึงซ้ำ ๆ กันมาจัดให้อยู่ในชุดความคิดหรือกระบวนทัศน์ (paradigm) เดียวกัน เลวี-สเตราส์เรียกประโยคสั้น ๆ เหล่านี้ว่า “หน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรา” (the gross constituent units หรือ mythemes) และพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราเหล่านั้นในลักษณะที่เป็นกลุ่มของความสัมพันธ์หรือ bundles of relations เช่นเดียวกับการพิจารณาแคปโฟดิลและโน้ตดนตรี ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ข้างต้น

การเข้าใจความสัมพันธ์ของหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราที่เช่นเดียวกับการเข้าใจตัวโน้ตในวงออเคสตรา (orchestra score) กล่าวคือ หากเราพิจารณาว่าการที่สารสำคัญในตำนานปรัมปราได้ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในรุ่นต่าง ๆ (A) ในฐานะผู้ส่งสารมายังคนรุ่นปัจจุบัน (B) ซึ่งมีฐานะเป็นผู้รับสาร เปรียบได้กับการที่คน ๆ หนึ่ง (A) พยายามส่งสารถึงเพื่อน (B) ซึ่งอยู่ในระยะที่ได้ยินไม่ถนัดชัดเจนและในการสื่อสารยังถูกรบกวนจากสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น A จึงพยายามส่งสารให้ B ได้รับรู้โดยการตะโกนหลาย ๆ ครั้ง ในแต่ละครั้งถ้อยคำของ A ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ยังคงให้ได้ความหมายเดิม แม้การรับสารของ B แต่ละครั้งอาจจะเข้าใจความหมายผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่เมื่อเขาได้นำสิ่งที่ A พยายามตะโกนบอกซ้ำ ๆ นั้นมารวมเข้าไว้ด้วยกัน ท้ายที่สุดก็จะเข้าใจว่าความหมายที่ A ต้องการจะบอกคืออะไร สมมติว่าสารนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ส่วนและแต่ละครั้งที่ A ตะโกนบอก B สารที่เขาต้องการจะสื่อได้มีบางส่วนขาดหายไปด้วยเหตุรบกวนต่าง ๆ จึงทำให้สารที่ B ได้รับมีลักษณะเป็นประโยค 1,2,4,7,8,2,3,4,6,8,1,4,5,7,8,1,2,5,7,3,4,5,6,8,..., (ซึ่งแบ่งออกเป็นประโยคย่อย ๆ ได้ว่า 1,2,4,7,8 2,3,4,6,8 1,4,5,6,8 1,2,5,7 และ 3,4,5,6,8) วิธีการที่ B จะสามารถเข้าใจสารได้ไม่ใช่แค่เพียงเข้าใจในลักษณะความสัมพันธ์เชิงประโยคเท่านั้น แต่ต้องนำองค์ประกอบทั้ง 8 ส่วนนั้นมาเรียงลำดับใหม่ในลักษณะที่เป็นชุดความคิดหรือกระบวนทัศน์ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับโน้ตดนตรีในวงออเคสตราด้วย (Edmund Leach, 1970: 59 Lévi-Strauss, 1963: 213) ดังนี้

1	2	4	7	8	
	2	3	4	6	8
1		4	5	7	8
1	2		5	7	
	3	4	5	6	8

วิธีการนี้จะทำให้ B สามารถเข้าใจได้ว่าองค์ประกอบแต่ละส่วนคืออะไรผ่านคำพูดที่ซ้ำ ๆ กัน โดยพิจารณาจากแต่ละกระบวนทัศน์ในแนวดิ่ง และเมื่อสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 8 ส่วนนั้นได้ก็จะทำให้เข้าใจความหมายที่ A ต้องการจะสื่อ เลวี-สเตราส์ได้แสดงตัวอย่างการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราด้วยวิธีการข้างต้นนี้โดยสาธิตการวิเคราะห์หน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราเรื่องอีดิพัส เขาจำแนกหน่วยย่อยของตำนานปรัมปราได้เป็น 11 หน่วย เมื่ออ่านทั้ง 11 หน่วยนี้เรียงต่อกันจะเป็นความสัมพันธ์แบบประโยคหรือแบบวากยสัมพันธ์ดังนี้

1) “แคดมอสตามหาน้องสาวชื่อยุโรป่าซึ่งถูกซีอุสลักพาไป” 2) “แคดมอสฆ่ามังกร” 3) “พวกสปาร์ทอยฆ่ากันเอง” 4) “อีดิพัสฆ่าพ่อของตัวเอง (เลออส)” 5) “อีดิพัสฆ่าสฟิงซ์” 6) “อีดิพัสแต่งงานกับโจคาสตาแม่ของตัวเอง” 7) “อีทีโอกลีสฆ่าน้องชายคือโพลินีซีส” 8) “แอนทิโกนีฝังศพพี่ชายโพลินีซีสทั้ง ๆ ที่ถูกห้าม” ส่วนหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราที่เหลือ เลวี-สเตราส์ได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องชื่อของแต่ละครว่า 9) แลบาดาคอส (พ่อของเลออส) = ชาพิการ 10) เลออส (พ่อของอีดิพัส) = ถนัดซ้าย (?) และ 11) อีดิพัส = เท้าวม (?)

จากนั้น เขาได้นำหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราทั้ง 11 หน่วยนี้มาจำแนกเป็นกระบวนทัศน์ต่าง ๆ โดยจัดเป็น 4 แถวแนวดิ่ง (column) ความน่าสนใจก็คือเลวี-สเตราส์ได้อธิบายให้เห็นว่าการอ่านตำนานปรัมปราซึ่งเป็นภาษาพิเศษก็ต้องอ่านด้วยวิธีพิเศษ กล่าวคือ หากจะอ่านเพื่อเอาเนื้อเรื่องก็ต้องอ่านจากแถวในแนวนอน โดยอ่านจากแถวซ้ายไปขวาและจากแถบบนลงแถวล่าง แต่หากต้องการอ่านเพื่อพิจารณาโครงสร้างของตำนานปรัมปราก็ต้องอ่านจากแถวในแนวดิ่ง โดยอ่านจากซ้ายไปขวาและจากแถบบนลงล่างเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของหน่วยต่าง ๆ ทั้งหมด ดังนี้

จากพื้นดินซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธว่ามนุษย์เกิดมาจากพื้นดิน (denial of the autochthonous origin of man) และแถวที่ 4 เป็นการยอมรับว่ามนุษย์เกิดจากพื้นดินโดยชื่อของตัวละครแสดงให้เห็นถึงความขากลำบากในการเดินหรือการยืนเหมือนเด็กแรกเกิดที่ยังไม่แข็งแรงพอที่จะเดินหรือยืนได้อย่างมั่นคงซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันว่ามนุษย์เกิดมาจากพื้นดิน (persistence of the autochthonous origin of man)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของหน่วยความคิดย่อยต่าง ๆ ในตำนานเรื่องอีดิพัส จึงสรุปได้ว่า ตำนานปรัมปราเรื่องนี้สะท้อนความพยายามของชนดั้งเดิมที่จะไขปริศนาว่ามนุษย์ถือกำเนิดจากไหน เกิดจากมนุษย์หรือเกิดจากพื้นดินตามที่นิทานเกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์จำนวนมากเล่าไว้ หรือ เกิดจากมนุษย์ด้วยกันเองคือเกิดจากพ่อแม่ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์รับรู้ ตำนานปรัมปราเรื่องอีดิพัสจึงเป็น “การยอมรับความจริงว่าด้วยเรื่องเพศสัมพันธ์จึงปรากฏออกมาในรูปของการหักล้างความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือ มีการปฏิเสธกำเนิดมนุษย์จากดิน และการยอมรับว่ามนุษย์เกิดจากดิน” (วิลเลียม เอ. เลสสา, 2521: 4-5) จากคำอธิบายข้างต้น Edmund Leach (1970: 65) กล่าวว่า สามารถพิจารณาตามวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามของเลวี-สเตราส์ได้ว่า แถวที่ 1 เป็นคู่ตรงข้ามกันกับแถวที่ 2 และแถวที่ 3 เป็นคู่ตรงข้ามกันกับแถวที่ 4 หากเขียนเป็นสมการก็จะได้ว่า I/II :: III/IV

ตัวอย่างการวิเคราะห์หน่วยความคิดย่อยในตำนานปรัมปราข้างต้นนี้ แม้เลวี-สเตราส์จะเริ่มจากการแยกตำนานปรัมปราออกเป็นหน่วยความคิดย่อย ๆ แต่วิธีการนี้ไม่ได้เป็นการแยกหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราแต่ละหน่วยออกมาพิจารณาโดยลำพัง หากแต่เป็นการแยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ที่หน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราเหล่านี้ร้อยรัดอยู่ในโครงสร้างเดียวกันภายใต้ระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม ดังที่ Leach สามารถนำมาเขียนเป็นสมการข้างต้น อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างจากเรื่องอีดิพัสเป็นการศึกษาด้านานปรัมปราเพียงเรื่องเดียวที่เลวี-สเตราส์มุ่งหมายจะแสดงให้เห็นวิธีการวิเคราะห์และความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียกว่า “หน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรา” เท่านั้น เมื่อเราขยายขอบเขตของข้อมูลเป็นการศึกษาด้านานปรัมปราทั้งสังคมวัฒนธรรม การพิจารณาความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยในตำนานปรัมปราจะทำให้เราเห็นสิ่งที่เลวี-สเตราส์เรียกว่า “การแปรรูป” ที่ปรากฏในตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ และการเปรียบเทียบการแปรรูปดังกล่าวจะทำให้เราค้นพบสิ่งที่เรียกว่ากฎเชิงโครงสร้างของตำนานปรัมปรา (the structural law of the myth) หรือกฎของระบบจิตสากลของมนุษย์ (laws of the human mind) ได้ต่อไป

2.3.2 การเปรียบเทียบการแปรรูปของตำนานปรัมปรา

การศึกษาด้านานปรัมปราตามแนวคิดของเลวี-สเตราส์เป็นการศึกษาโครงสร้างของความคิดโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของตำนานปรัมปราสำนวนต่าง ๆ ในการศึกษาจะ

วิเคราะห์ตำนานปรัมปราในแต่ละสังคมวัฒนธรรมที่มีเนื้อเรื่องสัมพันธ์กันซึ่งอาจเป็นการสัมพันธ์กันเพราะมีเนื้อเรื่องที่เหมือนกันสอดรับกัน (symmetry) หรือเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาตรงข้ามกัน (inversion) เลวี-สเตราส์เรียกความแตกต่างของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่ในโครงสร้างชุดเดียวกันว่า “การแปรรูป” หรือ transformation

ปรีดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล อธิบายว่า transformation หมายถึง กระบวนการที่ความสัมพันธ์ระหว่างของประเภทหนึ่งได้รับการแปรรูปหรือเสนอใหม่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างของประเภทอื่น ๆ (ปรีดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล, 2533: 66-67) การแปรรูปเกิดขึ้นได้จากการเข้าไปแทนที่ในตำแหน่งเดียวกัน ในลักษณะที่เป็นชุดความคิดหรือกระบวนทัศน์ (paradigm) เดียวกันสามารถแทนที่กันได้ และสามารถทำให้เรื่องราวในตำนานปรัมปราดำเนินต่อไปได้โดยสื่อความหมายเช่นเดิมภายใต้โครงสร้างเดิม

Marcel Hénaff (1998: 181) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องการแปรรูปนี้เป็นคุณูปการสำคัญที่เลวี-สเตราส์ได้สร้างไว้ให้แก่วงการศึกษาตำนานปรัมปรา โดยประการแรก เลวี-สเตราส์ได้ชี้ให้เห็นว่าตำนานปรัมปราเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเฉพาะ การพิจารณาด้านปรัมปราในลักษณะที่เป็นกระบวนทัศน์หรือชุดความคิดเท่านั้นที่จะทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงกันของตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ และประการที่สอง เลวี-สเตราส์ชี้ให้เห็นว่าลักษณะที่ผันแปรไปในตำนานปรัมปราจำนวนต่าง ๆ แม้จะแตกต่างไปจากสำนวนแรกเริ่มหรือสำนวนที่ถือว่าถูกต้อง แต่ไม่อาจกล่าวว่าสำนวนนั้นผิด ทั้งนี้เพราะตำนานปรัมปราเรื่องหนึ่ง ๆ จะเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มของตำนานปรัมปราที่มีการแปรรูปไปเมื่ออยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน

บทความเรื่อง “Four Winnebago Myths” เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนตัวอย่างหนึ่งในการอธิบายเรื่องการแปรรูป เลวี-สเตราส์ (1960) ได้นำตำนานปรัมปรา 4 เรื่องที่ Paul Radin เคยรวบรวมไว้ มาแสดงให้เห็นตรรกะเชิงโครงสร้างของตำนานปรัมปรา แนวคิดพื้นฐานของตำนานปรัมปราของ Winnebago ซึ่งเป็นอินเดียนแดงเผ่าหนึ่งมีว่า มนุษย์มีโควตาเป็นจำนวนปีของชีวิตและประสบการณ์ที่จะอยู่ในโลก หากผู้ใดเสียชีวิตก่อนกำหนด ญาติของเขาสามารถถามวิญญาณของผู้ตายว่าปรารถนาจะมอบโควตาชีวิตในส่วนที่เหลือให้แก่ผู้ใด ตำนานปรัมปราทั้ง 4 เรื่อง มีดังนี้

เรื่องที่ 1 คือ “The Two Friends Who Became Reincarnated: The Origin of the Four Nights’ Wake” เป็นเรื่องราวของเพื่อน 2 คน คนหนึ่งเป็นลูกชายของหัวหน้าเผ่าที่ตัดสินใจสละชีวิตเพื่อสวัสดิภาพของกลุ่ม หลังจากที่เขาส่งเสียชีวิตไปแล้วก็ต้องประสบกับการทดสอบที่ทรหดอย่างต่อเนื่องในยมโลก แต่ท้ายที่สุดก็สามารถไปถึงที่อยู่ของผู้สร้างโลก (Earthmaker) ผู้อนุญาตให้พวกเขากลับมาใช้ชีวิตเช่นเดิมอีกครั้งท่ามกลางเพื่อนฝูงและญาติมิตรในอดีต

เรื่องที่ 2 “The Man Who Brought His Wife Back from Spiritland” เป็นเรื่องของตัวเอกผู้เป็นสามีที่พร้อมจะสละชีวิตในส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ (unspent life) เช่นกัน แต่แตกต่างจากเรื่อง

ที่ 1 คือ ไม่ได้สละชีวิตเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มแต่เพื่อภรรยาที่เขารักยิ่ง และตัวเขาก็สามารถนำภรรยาของเขากลับคืนมาจากอาณาจักรของวิญญาณได้ในที่สุด

เรื่องที่ 3 “*The Journey of the Ghost to Spiritland, as Told in the Medicine Rite*” เป็นเรื่องที่ยืนยันว่า ชีวิตหลังความตายของสมาชิกในสังคมที่เกี่ยวข้องกับหมอผีคนทรงจะต้องผ่านการทดสอบมากมายในอาณาจักรของวิญญาณ พวกเขาสามารถเอาชนะวิญญาณเหล่านั้นจึงได้รับสิทธิในการกลับมามีชีวิตอีกครั้ง ตำนานปรัมปราเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นการสละชีวิตในเชิงสัญลักษณ์ของสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวเพื่อให้ตนเองกลับมามีชีวิต

ส่วนเรื่องที่ 4 “*How an Orphan Restored the Chief's Daughter to Life*” เป็นเรื่องของลูกสาวหัวหน้าเผ่าหลงรักชายกำพร้า เธอตายเพราะผิดหวังในความรักแต่ชายกำพร้าก็สามารถนำชีวิตเธอกลับคืนมาได้หลังจากที่เขาขอทดสอบในสถานที่ต่าง ๆ มากมาย ในเรื่องนี้สถานที่ที่เขาต้องผ่านการทดสอบอยู่ในโลกนี้ซึ่งต่างจากเรื่องอื่น ๆ ที่ทดสอบในอาณาจักรของวิญญาณ อีกทั้งเรื่องนี้ยังไม่กล่าวถึงการสละชีวิตให้ผู้อื่น

จากทั้ง 4 เรื่องนี้ เรื่องที่ 4 มีเนื้อเรื่องที่ดูเหมือนจะไม่เข้ากลุ่มกับ 3 เรื่องแรก แต่หากพิจารณาการแปรรูปไปของเนื้อเรื่องในตำนานปรัมปราแล้วจะพบว่าตำนานปรัมปราเรื่องที่ 4 สามารถจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับ 3 เรื่องแรกที่มีเรื่องราวที่สอดคล้องกันหรือ symmetry ได้ เพียงแต่เรื่องที่ 4 มีการแปรรูปไปในลักษณะที่เรียกว่าการแปรรูปกลับ หรือ inversion

เลวี-สเตราส์อธิบายว่า ตำนานปรัมปราทั้งสี่เรื่องสามารถจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันได้ด้วยเพราะกล่าวถึงเรื่องชะตากรรมของตัวเอกที่มีลักษณะผิดธรรมชาติสามัญเหมือนกัน หากแต่สามเรื่องแรกนำเสนอในทัศนะเชิงบวก ส่วนเรื่องที่ 4 เสนอในทิศทางตรงกันข้ามคือแสดงทัศนะเชิงลบ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบตำนานปรัมปราทั้งสี่เรื่องในประเด็นต่าง ๆ พบว่า ในเรื่อง *การเสียดชีวิตส่วนที่เหลือ* ตำนานปรัมปราเรื่องที่ 1 เป็นการสละเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม (group) เรื่องที่ 2 เพื่อภรรยาซึ่งหมายถึงการสละเพื่อคนอื่น (other) และเรื่องที่ 3 เป็นการสละเพื่อตนเอง (self) ซึ่งล้วนเป็นทัศนะเชิงบวกในเรื่องการสละชีวิต แต่ในเรื่องที่ 4 ตรงข้ามกับสามเรื่องแรกคือไม่กล่าวถึงการสละชีวิตให้แก่ผู้อื่น เมื่อพิจารณาเรื่อง *ความนึกคิดเกี่ยวกับความตาย* เรื่องที่ 1, 2 และ 3 เข้าใจในฐานะที่เป็นผู้ล่อลวง (seducers) ผู้รุกรานที่เป็นมนุษย์ (human aggressors) และผู้มีความสัมพันธ์ฉันเพื่อน (companions) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นมนุษย์ ส่วนเรื่องที่ 4 กล่าวถึงการเข้าใจความตายในฐานะที่เป็นผู้รุกรานที่ไม่ใช่มนุษย์ (nonhuman aggressors) และหากพิจารณาเรื่อง *พฤติกรรมของตัวละคร* พบว่า เรื่องที่ 1 ตัวเอกแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นไปเพื่อกลุ่มของตน (for the group) เรื่องที่ 2 และ 3 มีลักษณะที่ไม่เป็นไปเพื่อกลุ่ม (without the group) และเพื่อภายในกลุ่ม (within the group) ส่วนเรื่องที่ 4 แสดงทัศนะเชิงลบ คือเป็นการต่อต้านกลุ่ม (against the group)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น เลวี-สเตราส์ชี้ให้เห็นว่าตำนานปรัมปราทั้งสี่เรื่องเป็น variation ของแนวคิด (theme) เดียวกันอันเกี่ยวกับเรื่องชีวิตและความตาย variation ในเรื่องต่าง ๆ แสดงให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าการแปรรูปในตำนานปรัมปรา หากพิจารณาด้านานปรัมปราสามเรื่องแรก ที่มีการแปรรูปแบบสอดรับกันหรือ symmetry ก็จะพบว่า variation ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการสละชีวิต ความคิดเกี่ยวกับความตาย และพฤติกรรมของตัวละครต่างก็ยังคงอยู่ในกระบวนทัศน์เดียวกันคือมีการกล่าวถึงการสละชีวิต กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ และมีทัศนะเชิงบวกต่อกลุ่มเหมือนกัน แต่นำเสนอในลักษณะที่แตกต่างกัน ต่างจากเรื่องที่ 4 ที่อยู่ในอีกกระบวนทัศน์หนึ่งซึ่งตรงกันข้ามคือไม่กล่าวถึงการสละชีวิตและกลับกล่าวถึงความเป็นอมมนุษย์ อีกทั้งยังมีทัศนะเชิงลบต่อกลุ่ม¹⁹ อย่างไรก็ตาม เลวี-สเตราส์อธิบายว่าเรื่องที่ 4 ก็ยังคงมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอยู่ในกลุ่มเดียวกับสามเรื่องแรก เพียงแต่ความตรงข้ามกันนั้นเป็น inversion หรือการแปรรูปกลับในตรรกะของตำนานปรัมปรานั้นเอง ด้วยเหตุดังกล่าว ตำนานปรัมปราที่อยู่ในโครงสร้างชุดเดียวกันจึงอาจนำเสนอได้ทั้งในลักษณะที่สอดรับกันหรือในลักษณะที่แปรกลับในทิศทางตรงกันข้าม

ในการพิจารณาการแปรรูปนี้ เลวี-สเตราส์ได้พิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่อง เช่น พิจารณาความเปลี่ยนแปลงไปของฉากในตอนต้นเรื่องกับท้ายเรื่องในตำนานปรัมปราเรื่องเดียวกันหรือเปรียบเทียบฉากของตำนานปรัมปราเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน พิจารณาการเปลี่ยนแปลงไปของตัวละครต่าง ๆ เช่นจากมนุษย์เปลี่ยนเป็นอมมนุษย์หรือสัตว์ จากวัยหนึ่งเปลี่ยนเป็นอีกวัยหนึ่ง จากเพศหนึ่งเป็นอีกเพศหนึ่ง ฯลฯ รวมทั้งบทบาทของตัวละครที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ยังพิจารณาลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องว่ามีการลำดับสลับเปลี่ยนไปอย่างไรในสำนวนต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาเรื่องการแปรรูปจึงเป็นทั้งการพิจารณาความแปรเปลี่ยนและการดำเนินไปของเนื้อเรื่องจากตอนต้นเรื่องสู่ตอนจบในตำนานปรัมปราเรื่องเดียวกันและการพิจารณาลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปในตำนานปรัมปราสำนวนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นตำนานปรัมปราเรื่องเดียวกันและต่างเรื่องกัน

ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2531: 20) กล่าวว่า เลวี-สเตราส์พยายามเสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างของประเภทหนึ่งอาจจะได้รับการแปรรูปหรือถ่ายทอดไปเป็นความสัมพันธ์

¹⁹ ความคิดเรื่อง symmetry นี้ เลวี-สเตราส์ได้อธิบายไว้ให้เข้าใจชัดเจนในงานของเขาชื่อ *The Jealous Potter* โดยได้เปรียบเทียบการแปรรูปทางวัฒนธรรมของดินเหนียวที่จะนำไปสู่การตกแต่งให้เป็นเครื่องปั้นดินเผา กับการแปรรูปทางธรรมชาติของอาหารที่สุดท้ายจะถูกขับถ่ายกลายเป็นมูลว่ามีความ symmetry หรือสมมาตรกัน ทางความคิด กล่าวคือ ดินเหนียว (clay) ซึ่งเป็นวัตถุดิบก็เช่นเดียวกับอาหาร (food) ที่จะนำมาปรุง ขั้นตอนการปั้นดินเหนียว (extraction) ก็เช่นเดียวกับการปรุงอาหาร (cooking) การขึ้นรูป (modeling) เทียบได้กับการย่อยอาหาร (digestion) การนำเข้าเตาเผา (firing) เทียบได้กับการขับสิ่งปฏิกูล (ejection) และสุดท้ายภาชนะ (vessel) ที่ผลิตได้มากก็เช่นเดียวกับของเสียของร่างกาย (excrement) ที่ถูกขับออกมาเช่นกัน

ระหว่างของประเภทอื่นในนิทานเรื่องเดียวกันหรือคนละเรื่องได้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับความตายอาจถูกถ่ายทอดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการเพาะปลูก การล่าสัตว์ การสงคราม และต่อไปอาจถูกถ่ายทอดไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น สัตว์กินพืช สัตว์กินของเน่าเปื่อย และสัตว์ที่ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร เป็นต้น... ใน *Mythologiques*²⁰ ประเภทของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติซึ่งนำมาเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นมีมากมายหลายอย่าง อาทิ สัตว์ต่าง ๆ (คน, นก, สัตว์เลื้อยคลาน, แมลง) อาหาร (ของดิบ, ของสุก, ของเน่าเปื่อย), กลิ่น (หอม,เหม็น), รส (หวาน, เปรี้ยว) ฯลฯ ซึ่งเลวี-สเตราส์พยายามแยกแยะความสัมพันธ์ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อโต้เถียงว่าท้ายที่สุดแล้ว สิ่งเหล่านี้คือเครื่องมือในการช่วยคิด หรือ science of the concrete และความหมายของนิทานคือความคิดของมนุษย์หรือ โครงสร้างความคิดของมนุษย์นั่นเอง

G.S.Kirk ได้เปรียบเทียบการแปรรูปไปในตำนานปรัมปราของชาวอเมริกันอินเดียนที่เลวี-สเตราส์ศึกษาไว้ใน *The Raw and The Cooked* โดยนำเสนอให้เห็นการแปรรูปไปของตำนานปรัมปราเรื่องที่ 1 (M1) “*The macaw and their nest*”, เรื่องที่ 2 (M2) “*The origin of water, adornments, and funeral rites*”, เรื่องที่ 5 (M5) “*The origin of diseases*”, และเรื่องที่ 7 (M7) “*The origin of fire*” โดยนำมาแยกเป็น mythemes ซึ่งจะให้เห็นการแปรรูปไปในตำนานปรัมปราจากการเปรียบเทียบ mythemes ของทั้ง 4 จำนวนตามแนวคิดเรื่องการแปรรูปของเลวี-สเตราส์ ดังนี้

M1	M2	M5	M7
เด็กหนุ่มข่มขืนแม่ ของตน	เด็กหนุ่มเห็นแม่ถูก ข่มขืน	เด็กหนุ่มยึดติดอยู่กับ กระท่อมของแม่	ชายผู้หนึ่งทะเลาะกับ น้องเขย
พ่อพยายามจะฆ่าเขา	พ่อฆ่าเมียและ ชายผู้ข่มขืน	ยายพยายามฆ่าเขา ด้วยก๊าซ; เด็กหนุ่ม ฆ่ายาย	

²⁰ *Mythologiques* เป็นชื่อหนังสือชุดของเลวี-สเตราส์จำนวน 4 เล่มที่ศึกษาคำานานปรัมปราของชาวอเมริกันอินเดียน แปลเป็นภาษาอังกฤษในชื่อว่า *Introduction to a Science of Mythology*

พ่อส่งเขาไปที่ทะเลสาบ
ของวิญญาณ, จากนั้นทำให้
เขาคิดอยู่ที่หน้าผา แต่ยาย
ช่วยปกป้องเขา

เขาทำให้น้องเขย
ติดอยู่ที่หน้าผา

(ยายพยายามฆ่าเขา)

พ่อฝังศพแม่ไว้ใน
กระท่อม เด็กหนุ่ม
กลายเป็นนกบินตาม
หาแม่

ฝังศพยายไว้ในกระท่อม
น้องสาวของยายตามหาเธอ

เขามาถึงยอดผา

เขามาถึงยอดผา

ฆ่าสัตว์เลือดคลาน
สัตว์เหล่านั้นบางส่วน
เน่า (เขาไม่สามารถเก็บ
เป็นอาหาร)

ถ่ายอุจจาระตกลง
บนไหล่ของพ่อ

(ก๊าซ)

เขาต้องกินอุจจาระ
ของตนเอง

สัตว์เน่าเหล่านั้น
ทำให้แรงมาจากกิน
ก้นของเขา

แรงช่วยชีวิตเขา,
เขาไม่สามารถเก็บอาหาร
ไว้ในร่างกาย (เนื่องจาก
ไม่มีลำไส้-ผู้วิจัย), สร้าง
ก้นใหม่

(ถ่ายอุจจาระ)

เสียจากัวร์ช่วยชีวิต
เขา

อุจจาระกลายเป็น
ต้นไม้ (เขากลาย
เป็นนก)

หญิงผู้หนึ่งวางเด็ก
ไว้ที่ต้นไม้ เด็ก
กลายเป็นตัวกินมด

เขากลับมาหาชาย, ทำให้(?) เกิดพายุ และฝน; ไฟดับหมด ขกเว้นไฟของยาย	ต้นไม้ทำให้เกิด ทะเลสาบและ แม่น้ำ	หล่อนไปที่แม่น้ำ, และกินปลาเป็น จำนวนมาก	
		หล่อนปล่อยกลืนน้ำ, ดินกำเนิดของโรคต่าง ๆ	
เด็กหนุ่มฆ่าพ่อ, แม่เลี้ยง, แม่		พี่ชายฆ่าเธอ	เขามากรรธา ของจ้าวรซึ่ง เธอเป็นมนุษย์
ยายแบ่งปันไฟใหม่	พ่อประดิษฐ์ เครื่องประดับสำหรับ ผู้ชาย	(หล่อนทำให้เกิดโรคต่าง ๆ)	เขาแสดงให้เห็น มนุษย์เข้าใจวิธี การปรุงเนื้อสัตว์, การใช้ไฟ

[อนุภาคต่าง ๆ ในวงเล็บปรากฏซ้ำจากส่วนอื่น ๆ ในตำนานปรัมปรา]

ที่มา: G.S.Kirk, 1970: 69 แปลจากภาษาอังกฤษโดยผู้วิจัย

วิธีการข้างต้นเป็นการพิจารณาการแปรรูปในตำนานปรัมปราจากการเปรียบเทียบ mythemes หากอ่านในแนวตั้งจะทำให้ได้เรื่องราวของทั้ง 4 เรื่อง และหากอ่านในแนวนอน จะทำให้เห็นการแปรรูปไปในกระบวนทัศน์หรือชุดความคิดต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันในหลายลักษณะ²¹ แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ในกระบวนทัศน์เดียวกัน ผู้ศึกษาด้านานปรัมปราแนวโครงสร้างนิยมจึงต้องพิจารณาการแปรรูปในเชิงกระบวนทัศน์เพื่อนำไปสู่การเข้าใจลักษณะที่ผันแปรไปในตำนานปรัมปรา โดยมุ่งวิเคราะห์หาแกนกลางที่ร้อยรัดตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ ที่ดูเหมือนจะไม่เชื่อมโยงกันให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน การแปรรูปของตำนานปรัมปราในกระบวนทัศน์ต่าง ๆ จึงเป็นการเติมเต็มความหมายให้แก่กันและกันเพื่อให้ตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องที่ไม่มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเองตามความคิดแบบโครงสร้างนิยมมีความหมายสมบูรณ์ขึ้นเมื่อนำตำนานปรัมปรามากมายหลายเรื่องมาพิจารณาหาความสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน

²¹ อย่างไรก็ตาม การศึกษาของ G.S.Kirk นี้เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาอธิบายการแปรรูปตามแนวคิดของเลวี-สเตราส์เท่านั้น ผู้สนใจสามารถศึกษาวิธีการเปรียบเทียบการแปรรูปในตำนานปรัมปราในลักษณะต่าง ๆ ได้อีกมากมายในงานของเลวี-สเตราส์โดยเฉพาะ *Mythologiques* ทั้ง 4 เล่ม

2.3.3 การวิเคราะห์คู่ตรงข้ามและตัวเชื่อม

การวิเคราะห์คู่ตรงข้ามหรือ binary opposition และตัวเชื่อมหรือ mediator เป็นการวิเคราะห์ตรรกะของตำนานปรัมปราจากการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปราและการพิจารณาการแปรรูปไปในตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ วิธีการดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นตรรกะของตำนานปรัมปราที่เลวี-สเตราส์เห็นว่า มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามซึ่งมีตัวเชื่อมทำหน้าที่เชื่อมประสานสองสิ่งที่ไม่น่าจะอยู่ร่วมกันได้ให้อยู่ร่วมกันได้ ตรรกะที่สะท้อนผ่านตำนานปรัมปราดังกล่าวนี้คือสิ่งที่เลวี-สเตราส์คิดว่าเป็นตรรกะเดียวกันกับลักษณะสากลของความคิดของมนุษย์

เลวี-สเตราส์ต้องการที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่ามนุษย์ทุก ๆ คนและวัฒนธรรมทุก ๆ วัฒนธรรมมีระบบการจำแนกแยกแยะ (system of classification) ที่เหมือนกันนั่นคือหลักการแยกแยะสิ่งที่ตรงกันข้าม (binary opposition) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่มนุษย์ใช้ในการจัดระเบียบให้กับชีวิตในการให้ความหมายกับโลกและจักรวาล และในการสื่อสารระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 190) โดยมีตัวเชื่อมเป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผ่านคู่ความสัมพันธ์สองสิ่ง มักเป็นสิ่งที่มีความหมายกำกวม มีความขัดแย้งในตัวเอง และทำหน้าที่เป็นจุดจบของสิ่งที่ตรงข้ามกัน (ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2533: 67) ในการศึกษาตำนานปรัมปราของแต่ละสังคมวัฒนธรรม การวิเคราะห์คู่ตรงข้ามและตัวเชื่อมจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถล่วงรู้ปัญหาขัดแย้งทางความคิดความเชื่อที่ชนดั้งเดิมในแต่ละวัฒนธรรมได้ถ่ายทอดผ่านตำนานปรัมปราในกลุ่มของตนอันจะทำให้เข้าใจตำนานปรัมปราในระดับโครงสร้างได้นั่นเอง

เลวี-สเตราส์พบว่านิทานปรัมปราในอเมริกาเหนือมักให้ตัวโกงเป็นหมาป่า (coyote) หรือนกประเภทกา (raven) ซึ่งถ้าดูเผิน ๆ แล้วเป็นสัตว์คนละประเภทกัน แต่ตรรกะของนิทานปรัมปราคือการอยู่ร่วมกันของสิ่งตรงข้าม ขณะเดียวกันสัตว์สองประเภทนี้ก็มีลักษณะร่วมกันคือเป็นสัตว์ที่กินของเน่า ซากศพ (carrion-eating animal) เพียงแต่ไม่ได้ฆ่าเหยื่อกิน แต่กินสัตว์ที่ตายแล้ว นอกจากนี้วิธีคิดแบบตำนานปรัมปราคือ ความคิดในเรื่องตัวเชื่อมของสิ่งที่อยู่ตรงกลาง (mediator) กรณีของสุนัขป่าหรือนกกา ก็เช่นกัน เป็นสัตว์ที่อยู่ตรงกลางระหว่างสัตว์กินพืช (herbivorous) กับสัตว์กินเนื้อ (carnivorous) คือกินซากศพ / กินเนื้อ แต่ไม่ได้ฆ่าสิ่งที่กิน ซึ่งก็คล้ายสัตว์ประเภทกินผัก ไม่แตกต่างไปจากหมอกที่อยู่ระหว่างท้องฟ้ากับพื้นดินหรือเสื้อผ้าที่อยู่ระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากตัวโกงแล้ว เลวี-สเตราส์เห็นว่าพระเจ้าก็คืออีกตัวอย่างหนึ่งของตัวเชื่อมในนิทานปรัมปรา และในฐานะที่เป็นตัวเชื่อม พระเจ้าจึงมีทั้งบทบาทดีและร้ายไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ตรงกลางระหว่างคู่ตรงข้ามคือ ดี/ชั่ว, ช่วยมนุษย์/ทำลายมนุษย์ เป็นต้น (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2545: 78-79)

ใน *The Raw and the Cooked* เลวี-สเตราส์ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าตำนานปรัมปรา ทั้ง 187 ตำนาน จากอเมริกันอินเดียน 68 เผ่า ที่เขารวบรวมได้สะท้อนให้เห็นคู่ตรงข้ามระหว่างธรรมชาติ (nature) และวัฒนธรรม (culture) อาหารที่ดิบเปรียบได้กับความ เป็นธรรมชาติ ส่วนอาหารที่สุกเปรียบได้กับวัฒนธรรม ทั้งนี้การรู้จักวิธีทำอาหารให้สุกโดยการใช้ไฟเป็นตัวเชื่อมของคู่ตรงข้ามระหว่างธรรมชาติ / the raw กับ วัฒนธรรม / the cooked Sanche de Gramont (2527: 70) กล่าวว่า ข้อสรุปจากผลงานเล่มนี้ของเลวี-สเตราส์ก็คือ “นิทานบอกกับเราว่ามีเนื้อสัตว์อยู่เพื่อให้เรานำมาทำให้สุกเป็นอาหารได้ ไฟที่อยู่ในอำนาจมนุษย์สำหรับใช้ทำอาหารเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับดวงอาทิตย์ ถ้าหากดวงอาทิตย์อยู่ไกลจากโลกเกินไปโลกก็จะเน่าเปื่อย ถ้าหากอยู่ใกล้โลกเกินไปโลกก็จะไหม้ การทำอาหารเป็นสื่อกลางระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมเช่นเดียวกับที่ดวงอาทิตย์เป็นสื่อกลางระหว่างสวรรค์กับพื้นดิน”

นอกจากนี้ Albert Cook (1980: 16) กล่าวว่าในผลงานเล่มนี้ เลวี-สเตราส์ยังได้แสดงให้เห็นว่าคู่ตรงข้ามระหว่างพื้นดินและท้องฟ้าถูกเชื่อมโดยน้ำจากพื้นดินและโดยไฟจากท้องฟ้าซึ่งถูกนำลงมายังโลกในลักษณะไฟที่ใช้ในการปรุงอาหาร ในตำนานปรัมปราของชาวอเมริกันอินเดียน น้ำเป็นการแปรกลับของไฟ ... น้ำตรงข้ามกับไฟเพราะน้ำก่อให้เกิดอาหารที่เป็นผักดิบผักสด ส่วนไฟใช้ในการปรุงอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ให้สุกทั้ง โดยการต้มในน้ำและโดยการย่างไฟโดยตรง การต้มในน้ำเกี่ยวข้องกับความเน่าเปื่อยเพราะเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างความดิบโดยธรรมชาติและทำให้สุกโดยวัฒนธรรมการปรุงอาหาร ดังนั้นน้ำและไฟจึงต่างมีลักษณะของคู่ตรงข้ามทั้งสองด้านคือทั้งในด้านสร้างสรรค์ (creative side) และด้านทำลาย (destructive side) ด้วยว่าน้ำในตำนานปรัมปราของ Bororo คียาณาจักรของความตาย เพราะน้ำทำให้คนจมน้ำตายหรือถูกน้ำท่วมขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ปลาและพืชทั้งหลายก่อกำเนิดขึ้น ส่วนไฟที่ใช้ในการปรุงอาหารก็เป็นการจำลองไฟที่อยู่บนฟ้ามาสู่โลกซึ่งเป็นการแสดงนัยถึงอันตรายเป็นไฟล้างโลก (universal conflagration) แต่ในขณะเดียวกัน ในตำนานปรัมปราของอเมริกันอินเดียนและตำนานปรัมปราอื่น ๆ ซึ่งอาจนอกเหนือไปจากที่เลวี-สเตราส์ศึกษาก็มีเรื่องของผู้ที่ขโมยไฟมาสู่มนุษย์เช่นกัน ดังเช่นเรื่องของ Prometheus ที่สะท้อนอยู่ในวัฒนธรรมต่าง ๆ ตัวละครประเภทนี้จะสละชีวิตเพื่อให้มนุษย์มีไฟใช้ในการปรุงอาหาร (ซึ่งเป็นด้านที่ตรงกันข้ามกับไฟทำลายล้างโลก-ผู้วิชัย)

การค้นพบคู่ตรงข้ามระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมนี้ถือเป็นคุณูปการสำคัญที่เลวี-สเตราส์ค้นพบจากการศึกษาด้านานปรัมปราของอเมริกันอินเดียน จากการศึกษาตำนานปรัมปราจำนวนมาก เขาได้ค้นพบสูตร โครงสร้างของตำนานปรัมปราและเสนอไว้ดังนี้

$$Fx(a) : Fy(b) :: Fx(b) : Fa - 1(y)$$

เขาอธิบายว่า สูตรดังกล่าว a และ b คือองค์ประกอบ (term) สองหน่วยที่ถูกกำหนดขึ้นให้มีหน้าที่ (function) x และ y ตามลำดับ สมการนี้เชื่อว่าจะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นระหว่างสถานการณ์ 2 สถานการณ์ซึ่งเป็นผลมาจากการแปรรูปกลับที่ตรงข้ามกันระหว่างองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 2 หน่วยนี้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ (1) องค์ประกอบหน่วยหนึ่งจะถูกแทนที่ด้วยองค์ประกอบอีกหน่วยหนึ่งที่ตรงกันข้าม (ในกรณีนี้คือ a และ $a - 1$), (2) การกลับหัวกลับหางนี้เกิดขึ้นระหว่างค่าของหน้าที่ (function value) และค่าขององค์ประกอบ (term value) 2 หน่วย (คือ y และ a)²²

เลวี-สเตรสส์อธิบายสูตรโครงสร้างของตำนานปรัมปราไว้แต่เพียงสั้น ๆ เท่านั้น เพื่อพอบให้เข้าใจว่าเหตุการณ์ในตำนานปรัมปราตอนท้ายเรื่องจะกลับกันกับเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องซึ่งเขาเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า inversion หรือการแปรกลับดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาบ้างแล้วในข้างต้น โดยการแปรกลับนี้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการของการเชื่อมคู่ตรงข้าม (mediating process) ที่สะท้อนผ่านโครงสร้างของตำนานปรัมปรา ทั้งในระดับของการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราแต่ละเรื่องต่างเรื่อง ตลอดจนถึงในระดับของการวิเคราะห์โครงสร้างโดยรวมของตำนานปรัมปราทั้งสังคมวัฒนธรรม

Pierre Maranda และ Elli Köngäs Maranda (1971: 24-30) ได้ขยายความสูตรดังกล่าวไว้สรุปความได้ว่า ในสูตรนี้ (b) คือตัวเชื่อม (mediator), (a) คือองค์ประกอบของเหตุการณ์แรกซึ่งถูกกำหนดโดยฟังก์ชัน Fx , (b) คือองค์ประกอบของเหตุการณ์ที่สองซึ่งถูกกำหนดโดยฟังก์ชันตรงกันข้ามกับ Fx คือฟังก์ชัน Fy ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ดำเนินต่อไป (b) จะกลับกลายเป็นองค์ประกอบที่ถูกกำหนดโดยฟังก์ชัน Fx อันเป็นการทำให้ (b) นี้ถูกกำหนดทั้งด้วย Fx และ Fy ด้วยเหตุดังกล่าว (b) ซึ่งเป็นตัวเชื่อมจึงสามารถทำหน้าที่เชื่อมคู่ตรงข้ามระหว่าง Fx กับ Fy เข้าไว้ด้วยกันได้ นอกจากนี้ สูตรนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนลำดับหรือการแทนที่ (permutation) ของหน่วยต่าง ๆ ในโครงสร้างของตำนานปรัมปราด้วย กล่าวคือ องค์ประกอบของเหตุการณ์แรก (a) จะแปรกลับ (inverted) เป็น $a-1$ และ y ซึ่งเป็นค่าของฟังก์ชันหรือที่ปรากฏในตอนต้นเรื่องเป็น

²² Lévi-Strauss (1963: 228) อธิบาย $Fx(a) : Fy(b) :: Fx(b) : Fa - 1(y)$ ว่า

“Here, with two terms, a and b , being given as well as two functions, x and y , of these terms, it is assumed that a relation of equivalence exists between two situations defined respectively by an inversion of *terms* and *relations*, under two conditions: (1) that one term be replaced by its opposite (in the above formula, a and $a-1$); (2) that an inversion be made between the *function value* and the *term value* of two elements (above, y and a)”

Fy จะกลายเป็นองค์ประกอบของเหตุการณ์สุดท้ายคือ (y) ซึ่งเป็นผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการเชื่อมคู่ตรงข้ามเข้าไว้ด้วยกัน เหตุการณ์ในตอนท้ายจึงเป็นผลของการแปรกลับจากเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่อง จึงกล่าวได้ว่าจากสูตร โครงสร้างดังกล่าว $F_x(a)$ และ $F_y(b)$ เป็นการปูพื้นเรื่องไปสู่ปัญหาขัดแย้ง $F_x(b)$ เป็นจุดหักเหของโครงเรื่อง ในขณะที่ $F_a - 1(y)$ เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนท้ายเรื่อง หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า สูตรโครงสร้างของเลวี-สเตราส์แสดงให้เห็นว่า $F_x(a)$, $F_y(b)$ และ $F_x(b)$ แสดงถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์สุดท้ายคือ $F_a - 1(y)$ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการเชื่อมคู่ตรงข้าม

ศิริพร ณ ถลาง (2548: 274-275) ได้อธิบายสูตรโครงสร้างนี้ว่า เป็นสูตรโครงสร้างที่สะท้อนความคิดเรื่อง inversion ในการผูกเรื่องตำนานปรัมปรา โดยเลวี-สเตราส์เขียนสูตรนี้ไว้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในประเด็นที่ว่า ตอนต้นเรื่อง ตัวละคร a กระทำพฤติกรรม F_x และ ตัวละคร b กระทำพฤติกรรม F_y แต่ถ้าพิจารณาในตอนจบเรื่องจะเห็นว่าเหตุการณ์จะกลับกัน คือ ตัวละคร b เปลี่ยนมากระทำพฤติกรรม F_x และเรื่องจบแบบได้ผลตรงข้ามกับตอนต้น คือ $F_a - 1(y)$ โดยศิริพรได้ ยกตัวอย่างนิทานที่พอจะมีโครงสร้างเข้าสูตรนี้ ซึ่งมีเรื่องดังนี้

“นายจ้างชวนคนงานออกไปเกี่ยวข้าวในนา พอถึงเวลาที่นายจ้างบอกคนงานว่าเรามาแกล้งทำเป็นกินข้าวกันนะ พอดอนบ้าย คนงานหยิบเคียวขึ้นมาแล้วแกล้งบอกนายจ้างว่าเรามาแกล้งทำเป็นเกี่ยวข้าวกันนะ”

ศิริพร อธิบายว่า นิทานสั้น ๆ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างในการอธิบายเรื่อง “การกลับหัวกลับหาง” ในการผูกเรื่องนิทาน เพราะตอนต้นเรื่อง นายจ้างหลอกคนงาน (F_x) และคนงานถูกหลอก (F_y) แต่ตอนจบเรื่อง คนงานหลอกนายจ้าง (F_x) และนายจ้างถูกหลอกแทน $F_a - 1(y)$

การอธิบายข้างต้นนี้ สอดคล้องกับที่ Pierre Maranda และ Elli KÖngäs Maranda (1971: 26-27) อธิบายสูตร โครงสร้างนี้ไว้ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้²³

²³ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “..., if a given actor (a) is specified by a negative function F_x (and thus becomes a villain), and another one (b) by a positive function F_y (and thus becomes a hero), (b) is capable of assuming in turn also the negative function, which process leads to a ‘victory’ so much more complete that is proceeds from the ‘ruin’ of the term (a) and thus definitely establishes the positive value (y) of the final outcome. This time as a term, (y) is specified by a function which is the inverse of the first term. To put it metaphorically, the inverse of, say, a loss which expressed the actual impact of a negative power is not only a loss nullified or recuperation, but a gain so that $F_a - 1(y) > F_x(b)$.”

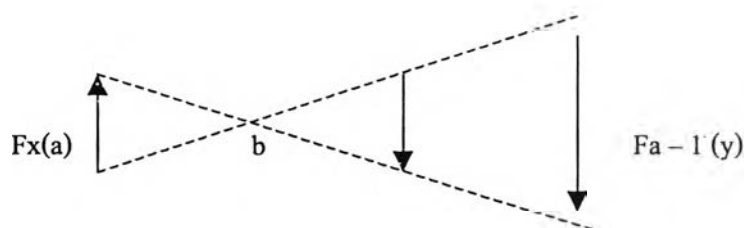
จากสูตร $Fx(a) : Fy(b) :: Fx(b) : Fa - 1 (y)$

ถ้าในตอนต้นเรื่อง ; $Fx(a)$ คือ ตัวละคร a ทำพฤติกรรม Fx ทำให้ a กลายเป็นตัวร้าย
และ $Fy(b)$ คือ ตัวละคร b ทำพฤติกรรม Fy ทำให้ b กลายเป็นตัวเอกแล้ว
ต่อมาเหตุการณ์จะกลับกันคือ จะเกิด $Fx(b)$

คือ ตัวละคร b จะเปลี่ยนมาทำพฤติกรรม Fx อันเป็นการนำไปสู่ชัยชนะ
แล้วจึงเกิดผลลัพธ์สุดท้ายที่ตรงข้ามกับตอนต้น คือ $Fa - 1 (y)$

คือ ตัวละคร a จะพลิกกลับกับพฤติกรรม y

ทั้งนี้ $Fa - 1 (y) > Fx(b)$ คือ ผลลัพธ์สุดท้าย ($Fa - 1 (y)$) จะแสดงผลกระทบของ
พฤติกรรมเชิงลบมากกว่าในครั้งที่ปรากฏในเหตุการณ์ ($Fx(b)$) ดังรูป

ภาพแสดงลักษณะสูตร โครงสร้างของตำนานปรัมปรา

จาก Pierre Maranda และ Elli Köngäs Maranda (1971: 27)

เมื่อนำคำอธิบายนี้มาเปรียบเทียบกับนิทานสั้น ๆ ที่ศิริพร ณ ถลางกล่าวถึง ก็จะได้ว่า
ในตอนต้นเรื่อง ; $Fx(a)$ ซึ่งหมายถึง ตัวละคร a คือ นายจ้าง ทำพฤติกรรม Fx คือ *หลอกคนงานให้
ไปเกี่ยวข้าวในนา* ทำให้ a คือ นายจ้าง กลายเป็นตัวร้าย
และ $Fy(b)$ ซึ่งหมายถึง ตัวละคร b คือ คนงาน ทำพฤติกรรม Fy คือ *ถูกหลอกให้
เกี่ยวข้าวและให้แกล้งทำเป็นกินข้าว* ทำให้ b คือ คนงาน กลายเป็นตัวเอก
ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์กลับกันคือ $Fx(b)$

โดยตัวละคร b คือ คนงาน ได้เปลี่ยนมาทำพฤติกรรม Fx คือ *หยิบเคียว
ขึ้นมาแล้วแกล้งบอกนายจ้างว่า เรามาแกล้งทำเป็นเกี่ยวข้าวกันนะ* อันเป็น
การนำ b คือ คนงาน ไปสู่ชัยชนะ

จึงเกิดผลลัพธ์สุดท้ายที่ตรงข้ามกับตอนต้น คือ $Fa - 1 (y)$

กล่าวคือ ตัวละคร a คือ นายจ้าง จะพลิกกลับกับพฤติกรรม y คือ *ถูก
คนงานหลอกบ้าง*

ทั้งนี้ $F_{a-1}(y)$ คือ ผลลัพธ์สุดท้ายที่ นายจ้างถูกคนงานหลอก มีผลกระทบต่อ การเกี่ยวข้องมากกว่าเหตุการณ์ $F_x(b)$ ซึ่ง คนงานถูกนายจ้างหลอกให้เกี่ยวข้องและให้แก่ง ทำเป็นกินข้าว

การวิเคราะห์หาคู่ตรงข้ามและตัวเชื่อม รวมทั้งการพิจารณาด้านานปริมปราตาม สูตรโครงสร้างที่เลวี-สเตราส์ได้นำเสนอไว้ข้างต้นนี้ เป็นขั้นตอนสำคัญในการศึกษาด้านาน ปริมปราในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ในเชิงโครงสร้าง เพราะนอกจากจะทำให้ทราบตรรกะของ ด้านานปริมปราในสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ว่ามีสิ่งใดเป็นคู่ตรงกันข้ามและสิ่งใดเป็นตัวเชื่อมแล้ว สูตรโครงสร้างจะช่วยให้เห็นกระบวนการเชื่อมคู่ตรงกันข้ามเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกัน โดยการจะเข้าใจ สูตรโครงสร้างนี้จำเป็นต้องอ่านในลักษณะย้อนกลับเพื่อให้ผู้ศึกษามองเห็นความตรงกันข้ามใน ลักษณะที่แปรกลับของ a ที่ปรากฏในตอนแรกคือ $F_x(a)$ และ $a-1$ ที่ปรากฏในตอนสุดท้ายคือ $F_{a-1}(y)$ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังจะได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลง ของ y ใน $F_y(b)$ ที่มาปรากฏใน $F_{a-1}(y)$ อีกด้วย ทั้งนี้โดยมี b เป็นตัวเชื่อม x และ y ซึ่งตรงกันข้าม หากเราเชื่อว่าการศึกษาด้านาน ปริมปราจะสามารถนำไปสู่การเข้าใจปัญหาขัดแย้งที่ชนรุ่นต่าง ๆ ได้ สะท้อนผ่านโครงสร้างระดับลึกของด้านานปริมปราในลักษณะที่เป็นคู่ตรงกันข้ามผ่านความคิดเรื่อง ตัวเชื่อมแล้ว $F_{a-1}(y)$ จะเป็นผลลัพธ์ที่อยู่ในโครงสร้างความคิดในระดับจิตไร้สำนึกของชน ในแต่ละสังคมวัฒนธรรมที่ทำให้พวกเขาสร้างด้านานปริมปราเรื่องต่าง ๆ ขึ้นอันสามารถสะท้อน ให้เห็นร่องรอยความขัดแย้งในสังคมวัฒนธรรมของตนมาแต่อดีตกาล

2.4 ข้อโต้แย้งบางประการเกี่ยวกับการศึกษาด้านานปริมปราของโคลด เลวี-สเตราส์

เลวี-สเตราส์อธิบายความคิดและวิธีการศึกษาด้านานปริมปราเชิงโครงสร้างของเขาไว้ใน บทความชื่อ “*The Structural Study of Myth*” (1963) จากนั้นก็ได้สร้างผลงานการศึกษาด้านาน ปริมปราไว้อีกหลายเล่ม จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำของการศึกษามานุษยวิทยาโครงสร้าง อย่างไรก็ตาม ความคิดและวิธีการศึกษาของเขาที่เสนอผ่านผลงานเหล่านั้นก็ก่อให้เกิดข้อสงสัย อันนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์มากมายหลายประเด็น ด้วยมีผู้ศึกษาและวิพากษ์วิจารณ์งานของเขา เป็นจำนวนมาก

โดยพื้นฐานนั้น การศึกษาด้านานปริมปราของเลวี-สเตราส์เกิดขึ้นจากความคิดที่ขัดแย้งกับ วิธีการศึกษาด้านานปริมปราในเชิงหน้าที่นิยม (Functionalism) ของ Bronislaw Malinowski นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์ ซึ่งศึกษาด้านานปริมปราของชาวเกาะโทรเบียนด์ ในหมู่เกาะแปซิฟิก และสรุปว่า ด้านานปริมปราในสังคมดั้งเดิมเป็นกฎบัตรของชุมชน (charter of the communities) เป็นแบบแผนของคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งหมายถึงว่า Malinowski ไม่เห็นว่า ด้านานปริมปราเป็น

ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับสติปัญญา การให้เหตุผล หรือการอธิบายแต่ประการใด ดังที่เขาบอกว่า “it (myth) is not an intellectual explanation or an artistic imagery, but a pragmatic charter of primitive faith and moral wisdom” (Malinowski, 1948: 101) ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่เลวี-สเตราส์ต้องการจะโต้แย้ง เนื่องจากเขาเห็นว่าตำนานปรัมปราเป็นการแสดงออกถึงกระบวนการทางความคิด มีฐานะเป็นเสมือนศาสตร์หรือปรัชญาของชนดั้งเดิม มีตรรกที่ซับซ้อนอันเป็นผลมาจากพลังทางสติปัญญาและความคิดของมนุษย์อย่างเต็มที่²⁴

ด้วยความคิดดังกล่าวนี้ เลวี-สเตราส์จึงได้ประยุกต์วิธีการศึกษาภาษาศาสตร์โครงสร้างผนวกกับการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เขาได้เรียนรู้มาเป็นวิธีการศึกษาด้านานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยม โดยนำตำนานปรัมปรามากมายหลายเรื่องมาวิเคราะห์ออกเป็นประโยคสั้น ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบการแปรรูปไปในตำนานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ จากนั้นจึงวิเคราะห์คู่ตรงข้ามและตัวเชื่อมดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่า ตำนานปรัมปรามากมายหลายเรื่องซึ่งดูเหมือนว่าเรื่องราวจะสับสนและไม่ปะติดปะต่อกันนั้น แท้จริงแล้วมีความหมายหรือกฎเกณฑ์ที่ซุกซ่อนอยู่ภายใต้การสร้างสัญลักษณ์แบบตำนานปรัมปรา ความหมายหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะแสดงให้เห็นระบบคิดสากลของมนุษย์ที่มีความขัดแย้งกันแบบคู่ตรงข้าม โดยมีตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความขัดแย้งนี้ไว้ให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกัน

วิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์ดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดข้อโต้แย้งหรือข้อโจมตีหลายประการ การโต้แย้งกับบรรดานักวิชาการและนักวิจารณ์ต่าง ๆ ในช่วงที่วิธีการศึกษาแบบโครงสร้างนิยมกำลังเฟื่องฟูอยู่นั้น เลวี-สเตราส์สามารถที่จะโต้ตอบข้อวิจารณ์ต่าง ๆ ได้โดยง่าย แต่คู่ปรับสำคัญของเขาก็คือ Jean Paul Sartre นักปรัชญา Existentialist ทั้งสองได้รับยกย่องว่ามีฝีมือทัดเทียมกัน พวกเขาใช้เวลาได้เถียงกันในประเด็นต่าง ๆ มาช้านาน โดย Sartre ได้วิพากษ์วิจารณ์เลวี-สเตราส์เป็นครั้งแรกในหนังสือ *Critique of Dialectical Reason* (1960)²⁵

²⁴ คุรยละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างในการศึกษาด้านานปรัมปราของมาลินาวสกีและเลวี-สเตราส์ที่กล่าวถึงนี้ได้ ใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. “การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ : ตัวอย่างการวิเคราะห์เรื่องเล่าแบบ Myth,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ 6(ต.ค.25-มี.ค.27):152-169. และ ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. “เค้าโครงความคิดเรื่องโครงสร้างและการศึกษานิทานปรัมปราของโคลด เลวี-สเตราส์,” ใน วารสารธรรมศาสตร์ 17 (2533): 45-70.

²⁵ คุรยละเอียดใน ซานซ์ เดอ กรามอนท์. แปลและเรียบเรียงโดยปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. “ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น” ทรรศนะในการศึกษามานุษยวิทยาของ Claude Lévi-Strauss,” ใน วารสารสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา 2(กุมภาพันธ์ 2527): 72-76.

ประเด็นที่เลวี-สเตราส์ถกบรรดานักวิจารณ์โจมตี เช่น เรื่องของการละเลยมิติทางประวัติศาสตร์ซึ่งน่าจะเข้ามามีส่วนสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ ข้อโจมตีในประเด็นนี้มีส่วนสำคัญมาจากการที่เลวี-สเตราส์ต้องการวิเคราะห์ให้เห็นว่าตรรกะของชนดั้งเดิมมีความซับซ้อนไม่ต่างกับตรรกะของคนในปัจจุบัน และแม้จะต่างช่วงเวลากัน พื้นฐานของระบบคิดของมนุษย์ก็เป็นแบบเดียวกัน เขาจึงเลือกศึกษาด้านานปรัมปราจากสังคมของชนพื้นเมืองเดิมที่ปราศจากตัวอักษร คืออเมริกันอินเดียน ซึ่งมีลักษณะสังคมเป็นแบบที่เลวี-สเตราส์เรียกว่า “สังคมเย็น” คือเป็นสังคมที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเมื่อแรกเริ่ม ไม่มีตัวหนังสือ และไม่มีประวัติศาสตร์ในความหมายที่เราใช้กัน ซึ่งเขาคิดว่าสามารถเป็นตัวแทนในการศึกษาระบบคิดของชนดั้งเดิมได้ ต่างจาก “สังคมร้อน” อันเป็นสังคมที่มีความเคลื่อนไหว ช่างประดิษฐ์คิดค้นแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ และมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง เช่นสังคมปัจจุบันที่อยู่ในโลกของวิทยาศาสตร์

การศึกษา “สังคมเย็น” นี้ Sanche de Gramont (2527: 72-73) กล่าวว่า ได้ทำให้เลวี-สเตราส์ถูกมองว่าศึกษาแต่ระบบที่คงที่ภายในสังคมประเภท “เย็น” ซึ่งไม่ปรากฏประวัติศาสตร์ที่มีความเปลี่ยนแปลงตามความหมายที่เราเข้าใจ จึงทำให้ไม่เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ เลวี-สเตราส์ได้ตอบข้อโต้แย้งนี้ว่า การอธิบายปรากฏการณ์ของมนุษย์สามารถอธิบายได้ทั้งทางประวัติศาสตร์และทางโครงสร้าง ทั้งสองวิธีการเป็นสิ่งที่ใช้ได้ ไม่มีอันใดมีศักดิ์ศรีเหนืออีกอันหนึ่ง เพียงแต่เขาสนใจวิธีหลังเท่านั้น

การถูกมองว่าศึกษาแต่ระบบที่คงที่ในสังคมเย็นข้างต้น ทำให้มีนักวิจารณ์โจมตีว่า ความคิดในเรื่องโครงสร้างของเลวี-สเตราส์นั้นดูเหมือนเป็นโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ จึงเป็นเหมือนการแข่งแข่งและตีกรอบกักขังมนุษย์ เป็นการคั่งมนุษย์แยกออกมาจากชีวิตและความเป็นจริง (Sanche de Gramont, 2527: 74) ความคิดนี้ก็สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในตอนต้นของบทนี้ว่า โครงสร้างนิยมทำท้าววิคิดกระแสหลักของ Descartes ในเรื่อง *คำประกาศก้องในเรื่องความตายของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน* คือแทนที่จะมองว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถคิด กระทำ หรือตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตัวเองได้ กลับมองว่ามนุษย์เป็นเพียงร่างทรงของภาษาหรือของโครงสร้างชุดหนึ่งที่กำกับมนุษย์อยู่

ฌาร์ก แดริดา (Jacques Derrida) เป็นผู้หนึ่งที่โจมตีในประเด็นดังกล่าว เขาเห็นว่า ในขณะที่นักคิดในกลุ่มโครงสร้างนิยมเห็นว่าภาษามีโครงสร้างสากลอยู่เบื้องหลัง ซึ่งหากเราค้นพบโครงสร้างดังกล่าวก็จะสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ แดริดา กลับเห็นตรงกันข้าม เขาเห็นว่าภาษามีธรรมชาติที่ไร้ระเบียบและไม่มีเสถียรภาพ ความหมายของมันผันแปรไปตามบริบทที่เปลี่ยนไป ดังนั้น การแสวงหาแบบแผนที่อยู่เบื้องหลังภาษาย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แนวคิดของแดริดาและนักคิดในสกุลหลังโครงสร้างนิยมคนอื่น ๆ นี้เองที่เป็นพื้นฐานในการก่อตัวของแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในการต่อต้านแนวคิดแบบ logocentrism อันเป็นแนวคิดที่

เชื่อมั่นศรัทธาว่ามีระบบสากลที่จะบอกได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือความถูกต้อง ความงาม ความจริง ฯลฯ แครีดาเห็นว่า แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การปิดกั้นทางความคิด ดังนั้น ความสนใจของเขาจึงอยู่ที่ความต้องการที่จะรื้อ (deconstruct) ระบบคิดดังกล่าว (จันทน์ เจริญศรี, 2545: 7)

แครีดาชี้ให้เห็นอย่างน่าสนใจและเร้าใจยิ่งว่าวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์ ยังคงอัดแน่นและติดตรึงอยู่กับวิธีคิดแบบอภิปรัชญา (metaphysics) ที่ยังเชื่อในเรื่องของฐานราก (foundation), ศูนย์กลาง (center), และจุดกำเนิดที่หยุดนิ่ง (an origin or fixed point) ที่สามารถอ้างอิงกลับไปได้ เป็นแหล่งที่สร้างและให้ความหมายกับสรรพสิ่ง การมองโครงสร้างแบบหยุดนิ่งเช่นนี้ทำให้เลวี-สเตราส์มองข้ามหรือมองไม่เห็นกระบวนการในการสร้างที่เรียกว่า “โครงสร้าง” ขึ้นมา หรือที่แครีดาเรียกว่า “the structurality of structure,” “the structure of structure,” หรือ “the play of the structure” เห็นแต่การเคลื่อนไหวภายใน / ภายได้โครงสร้างที่หยุดนิ่งเท่านั้น หากไม่มีโครงสร้าง สรรพสิ่ง / ส่วนย่อยก็จะไม่มีความหมายใด ๆ นั่นคือ แครีดา มีความเห็นว่าวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์ยังคงเป็นการตอกย้ำอภิปรัชญาของการดำรงอยู่ / การปรากฏตัว (the metaphysics of presence) ที่เชื่อว่าการปรากฏตัวเท่านั้น จึงถือได้ว่าเป็นการดำรงอยู่ / มีอยู่ (being as presence) ทั้ง ๆ ที่การไม่ปรากฏตัว (absence) ก็คือการดำรงอยู่แบบหนึ่ง แต่เป็นการดำรงอยู่ที่ไม่ปรากฏให้เห็น... (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 83)

เลวี-สเตราส์ ยังถูกโจมตีว่าเขามีประสบการณ์ภาคสนามน้อยเนื่องจากใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอเมริกันอินเดียชนแต่ละเผ่าไม่นานนัก (ซึ่งแตกต่างจาก Malinowski ที่ใช้เวลาทำงานภาคสนามเป็นเวลานาน) และยอมรับการใช้ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง อันเป็นข้อโจมตีเช่นเดียวกับที่ Sir James George Frazer เคยถูกโจมตีมาก่อน นอกจากนี้ ในเรื่องข้อมูลที่เขานำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ก็ถูกโจมตีว่า เขาได้เลือกเอาเฉพาะแต่สิ่งที่จะสนับสนุนความคิดของตนมาใช้เท่านั้น ดังที่ปริตดา เจลิมน่า กอนันตกุล (2527: 166-167) กล่าวว่า แนวการวิเคราะห์ของเลวี-สเตราส์นั้นได้ถูกวิจารณ์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความคลุมเครือเกี่ยวกับเรื่องของ “โครงสร้าง” และคุณสมบัติของโครงสร้าง และความไม่มีบรรทัดฐานเกี่ยวกับการแบ่งตำนานปรัมปราออกเป็นประโยคย่อย ๆ และค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างกัน คือ เลวี-สเตราส์ถูกวิจารณ์ว่าเลือกมาเฉพาะประโยคที่แสดงความตรงข้ามเท่านั้น

บรรดาข้อโต้แย้งและข้อโจมตีวิธีการศึกษาเลวี-สเตราส์นานาประการนั้น William G. Doty (2000: 282-283) ได้ศึกษารวบรวมและสรุปไว้ มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

- เขากำหนดตรรกะต่าง ๆ ขึ้น แต่เขาไม่ได้ค้นพบตรรกะต่าง ๆ เหล่านั้น

- เขาไม่ได้พิจารณาว่าความแตกต่างกันของสำนวนต่าง ๆ บางครั้งเป็นเพียงผลของเทคนิคการเล่านิทานที่ผู้เล่าต้องการเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่เรื่องน่าสนใจ
- บางครั้งการวิเคราะห์ของเขาก็อาจจะมองข้ามองค์ประกอบบางส่วนที่เขาคิดว่าไม่สำคัญต่อการวิเคราะห์ ทั้ง ๆ ที่องค์ประกอบเหล่านั้นอาจมีความสำคัญในบริบทอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ
- เขาไม่สนใจอิทธิพลของจารีตการถ่ายทอดแบบหลายลักษณะที่อาจมีผลต่อกระบวนการถ่ายทอดตำนานปรัมปราและพิธีกรรม โดยจารีตดังกล่าวใช้ในสังคมในอีกหลาย ๆ ด้านซึ่งก็อาจมีผลต่อการวิเคราะห์เกี่ยวกับชนพื้นเมือง
- เขาไม่ได้ศึกษาด้านานปรัมปราที่เป็นต้นแบบอย่างน่าพอใจนัก
- เขาไม่ได้ใส่ใจการอธิบายคุณค่าของตำนานปรัมปราและพิธีกรรมโดยคนท้องถิ่น ทั้ง ๆ ที่เป็นบริบทที่สร้างและสืบทอดตำนานปรัมปรา
- เขาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียนรู้มาจากภาษาศาสตร์มากเกินไป ซึ่งที่จริงแล้วก็เทียบเคียงเรื่องการใช้หน่วยเสียง (phoneme) กับหน่วยความคิดย่อยของตำนานปรัมปรา (mytheme) อย่างไม่ค่อยถูกต้องเหมาะสมเท่าใดนัก
- เขาขาดความสนใจเรื่องกฎเกณฑ์การให้ความหมายของคำซึ่งเป็นความต้องการทางวิชาการในปัจจุบัน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ดูเหมือนว่าเขาไม่ได้ตระหนักในเรื่องนี้เท่าใดนัก ซึ่งมีผลต่อวิธีการวิเคราะห์เรื่องรหัส (code) ของเขา²⁶

²⁶ ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า:

- he imposes logics, he does not discover them
- he does not take into account the randomness of a particular narrator's performance context in which variants are introduced merely as a device of narration to hold the attention of the audience
- such analysis may overlook elements that are not important to the analytical matrix but which have a great deal of important elsewhere in the society
- he ignores conscious literary intervention in the process of passing on the mythological or ritual traditions, shaping them for various uses in the society; the sorts of algorithmic systems he devises are themselves shaped by writing so substantively that they are of questionable analytic propriety for preliterate groups
- he does not deal satisfactorily with privileged or "master" myths

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งต่าง ๆ เหล่านี้มีได้ทำให้เลวี-สเตราส์เปลี่ยนแปลงความคิดของเขา เขากลับยืนยันความคิดในประเด็นต่าง ๆ ของเขาอย่างมั่นคง โดยนำเสนอไว้ในผลงานยุคหลังของเขา เช่น *The Way of Masks* (1979) *Anthropology and Myth* (1987) *The View from Afar* (1985) *The Jealous Potter* (1988) *Conversation with Claude Lévi-Strauss* (1991) *The Story of Lynx* (1995) เป็นต้น²⁷

จากการศึกษาคำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า ประเด็นโต้แย้งสำคัญที่มีผลต่องานวิจัยนี้โดยตรงมี 2 คำถามหลักก็คือ *จริงหรือไม่ที่มนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมมีระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม* และ *จริงหรือที่การค้นพบโครงสร้างจะทำให้เข้าใจความหมายของตำนานปรัมปรา*

คำถามที่ว่า *จริงหรือไม่ที่มนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมมีระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม* นี้ เป็นข้อโจมตีแนวคิดที่เลวี-สเตราส์กล่าวว่า ตรรกะแบบคู่ตรงข้ามเป็นตรรกะเดียวกันกับระบบคิดสากลของมนุษย์ ซึ่งนั่นหมายความว่า มนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมล้วนมีระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม จึงก่อให้เกิดข้อโต้แย้งตามมาว่าจะพิสูจน์ได้อย่างไรว่าทุกสังคมวัฒนธรรมมีระบบคิดดังกล่าวจริง ส่วนคำถามที่ว่า *จริงหรือที่การค้นพบโครงสร้างจะทำให้เข้าใจความหมายของตำนานปรัมปรา* นั้น เป็นข้อโจมตีในประเด็นที่เขา กล่าวว่า ตำนานปรัมปราในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ พยายามจะส่งสารที่เป็นปมความขัดแย้งทางความคิดความเชื่อที่อยู่ในใจของชนกลุ่มนั้นให้คนรุ่นหลังได้ทราบ และปมความขัดแย้งนั้นมักจะแสดงออกผ่านความคิดที่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามซึ่งก็คือโครงสร้างของการคิดเป็นคู่ที่มีอยู่ในระบบคิดสากลของมนุษย์นั่นเอง ปัญหาก็คือหากเทียบกับการอ่านวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ก็จะชวนให้เกิดคำถามว่าเราเข้าใจความหมายของวรรณกรรมเหล่านั้นจากการอ่าน “เนื้อหา” (content) หรือจากการอ่าน “โครงสร้าง” กันแน่ หรือกล่าวได้ว่าประเด็นโต้แย้งก็คือ ความหมายมาจากการเข้าใจ “เนื้อหา” หรือการเข้าใจ “โครงสร้าง”

ผู้วิจัยเห็นว่า การจะตอบคำถามแรกที่ว่า *มนุษย์ในทุกวัฒนธรรมมีระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามจริงหรือไม่* เป็นสิ่งที่ตอบได้ยาก เพราะเลวี-สเตราส์เองก็อนุมานความคิดนี้มาจากการศึกษาด้านานปรัมปราของกลุ่มคนอเมริกันอินเดียนที่เขาศึกษาเท่านั้น และได้ขยายขอบเขตความคิดนี้ไปจน

-
- he does not treat sufficiently emic or epichoric variations, that is, the way myths and rituals are thought to have explanatory value within specific societies wherein they are shaped and transmitted
 - he overrates the heuristic (explanatory) values of the categories derived from linguistics, and in fact improperly carries over qualities of the elementary phoneme to the category of mytheme
 - he lacks the sort of the formal semantical rules that more recent scholarship demands, or at least he seem unaware of them, so that they come into the analytical schema sub rosa, as “codes”

²⁷ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข

ครอบคลุมทุกสังคมวัฒนธรรมทั่วโลก จึงทำให้เกิดข้อโต้แย้งตามมามากมายเพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ยาก เนื่องจากคงจะเป็นไปไม่ได้ที่จะนำคำานานปรัมปราของทุกสังคมวัฒนธรรมมาวิเคราะห์ว่ามีตรรกะแบบคู่ตรงข้ามอยู่หรือไม่ แต่เมื่อพิจารณาสิ่งที่เลวี-สเตราส์นำเสนอแล้วก็พบว่า การนำเสนอเรื่องระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามนี้ เขาชี้ให้เห็นว่าเป็นลักษณะสากลพื้นฐานของมนุษย์ที่มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดออกมาในระดับของจิตไร้สำนึกที่แม้แต่ตัวผู้เล่าเองก็ไม่นำนั้นหมายความว่าผู้เล่าเองก็ไม่ว่าระบบคิดพื้นฐานของตนเป็นระบบคิดเช่นไร เป็นระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามหรือระบบคิดแบบเป็นคู่ที่ขัดแย้งตามที่เลวี-สเตราส์นำเสนอ หรือเป็นระบบคิดแบบ 1, 3, 4, 5... หรือระบบคิดแบบอื่น ๆ แต่การที่เลวี-สเตราส์เสนอว่า ระบบคิดแบบ 2 หรือแบบคู่ตรงข้ามนี้เป็น พื้นฐาน ของระบบคิดในวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็มีนัยว่า แม้ในวัฒนธรรมนั้น ๆ จะมีระบบคิดเป็นอย่างอื่น ๆ แต่ก็คงมีระบบคิดแบบ 2 ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมนั้นเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเป็นสากล

ส่วนคำถามที่สองนั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ความหมายมาจากโครงสร้างหรือเนื้อหาแก่นแท้มาจากโครงสร้าง สิ่งที่เลวี-สเตราส์นำเสนอไว้ก็น่าจะถูกต้อง ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่า โครงสร้างที่เลวี-สเตราส์กล่าวถึงนั้นเป็นโครงสร้างระดับลึกที่แฝงฝังอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก ดังนั้น คำว่า “โครงสร้าง” ในที่นี้จึงต่างจากโครงสร้างในทำนองที่เป็นองค์ประกอบหรือโครงเรื่องของวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ การอ่านโครงสร้างของเลวี-สเตราส์จึงเป็นการอ่านความหมายที่ลึกลงไปในระดับโครงสร้างของจิตไร้สำนึกของคนในแต่ละสังคมวัฒนธรรมซึ่งเมื่อวิเคราะห์ให้ลึกลงไปที่สุดแล้วก็จะพบว่ามีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามหรือคู่ของความขัดแย้งที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ในระดับที่แม้ตัวผู้เล่าเองซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดคำานานปรัมปราออกมาก็ไม่รู้ว่าคู่ของความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องใด ด้วยเหตุนี้เลวี-สเตราส์จึงกล่าวว่า การเข้าใจโครงสร้างจึงทำให้เข้าใจความหมาย หรือโครงสร้างกับความหมายเป็นสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ความคิดเช่นนี้ก็ยังมีลักษณะที่สุดขั้วจนดูเหมือนว่าเลวี-สเตราส์จะละเลยองค์ประกอบอื่น ๆ ในคำานานปรัมปรา อีกทั้งยังมีลักษณะที่เป็นนามธรรมอย่างมากด้วยมุ่งอธิบายว่าความหมายสำคัญที่เขากล่าวถึงนั้นอยู่ลึกถึงในระดับโครงสร้างของจิตไร้สำนึกจึงทำให้ไม่สามารถระบุให้ชี้ชัดแน่นอนได้ว่าเป็นโครงสร้างในระดับลึกแค่ไหนเพียงใด อีกทั้งการที่เขามองว่าโครงสร้างเป็นสิ่งที่บ่งความหมายมิใช่เนื้อหาเช่นนี้จึงขัดกับสิ่งที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าองค์ประกอบของวรรณกรรมนั้นมีทั้ง โครงสร้างและเนื้อหา ซึ่งเราก็สามารถเข้าใจวรรณกรรมได้จากการอ่านเนื้อหาเช่นกัน โดยมีต้องรู้ว่าโครงสร้างในระดับจิตไร้สำนึกของผู้เขียนเป็นอย่างไร จึงเกิดข้อโต้แย้งขึ้นว่าเมื่อเป็นดังนั้นความหมายที่แท้จริงควรมาจากโครงสร้างหรือเนื้อหาแก่นแท้

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์สารสำคัญที่สะท้อนจากคำานานปรัมปราไทยโดยใช้วิธีการศึกษาแบบ โครงสร้างนิมขของเลวี-สเตราส์เป็นแนวทางหลักในการศึกษา คำถามทั้งสองข้อ

ข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์โดยตรงกับงานวิจัยนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมิได้มุ่งหมายที่จะทำตามแบบที่เลวี-สเตราส์วิเคราะห์ด้านานปรัมปราของอเมริกันอินเดียนไว้ในผลงานเล่มต่าง ๆ ของเขา และมีได้มุ่งหมายที่จะพิสูจน์แนวคิดทฤษฎีของเลวี-สเตราส์ว่าสามารถนำมาใช้กับด้านานปรัมปราในสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้หรือไม่ อันจะเป็นการศึกษาที่มีผลสนับสนุนว่าวิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์มีความเป็นสากลหรือไม่เพียงใด หากแต่มุ่งหมายที่จะนำแนวคิดบางประการของเขามาใช้ศึกษาด้านานปรัมปราไทย โดยตระหนักว่า แม้เราไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า มนุษย์ทั่วโลกมีระบบคิดพื้นฐานแบบคู่ตรงข้าม แต่เราก็พอจะเห็นว่าระบบคิดแบบ 2 หรือแบบคู่ตรงข้ามเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทย ดังจะเห็นว่าเรามีการจำแนกสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นสองส่วนอยู่เสมอ ๆ ดังนั้น หากระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามมีอยู่จริงในสังคมวัฒนธรรมไทย ก็จะทำให้สามารถวิเคราะห์คู่ขัดแย้งออกมาได้ และจะทำให้ทราบต่อไปว่าคู่ของความขัดแย้งนั้นมีความหมายอย่างไรต่อสังคมวัฒนธรรมไทยของเรา ส่วนประเด็นที่ว่า ความหมายมาจากโครงสร้างหรือเนื้อหา นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งโครงสร้างและเนื้อหาต่างก็สามารถให้ความหมายได้ในระดับที่ลึกซึ้งแตกต่างกัน ตามแนวคิดที่เลวี-สเตราส์นำเสนอ ความหมายสำคัญนั้นอยู่ที่โครงสร้างในระดับลึก แต่ผู้วิจัยก็มองว่า ความหมายที่ได้มาจากเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ในด้านานปรัมปราแต่ละเรื่องก็มีบทบาทสนับสนุนให้บรรลุถึงความหมายในเชิงโครงสร้างได้ ฉะนั้น จึงควรเข้าใจทั้งเนื้อหาและโครงสร้างจึงจะเข้าใจความหมายทั้งโครงสร้างและเนื้อหาน่าจะสามารถบ่งบอกความหมายได้ในลักษณะที่เกี่ยวคู่กัน คือต่างก็มีส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่ความหมายสำคัญที่แฝงอยู่ในด้านานปรัมปราของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

โดยสรุป ในบทนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “โครงสร้าง” ภูมิหลังของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม ทั้งในแง่ประวัติความเป็นมา แนวคิด วิธีการศึกษา และข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นศึกษาข้อมูลประเภทด้านานปรัมปราโดยใช้วิธีการศึกษาของโคลด เลวี-สเตราส์ เป็นสำคัญ โดยได้ศึกษาให้เห็นชัดลงไปว่า แนวคิดและวิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์ นั้นเกิดมาจากการที่เขาสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีในสาขาวิชาต่าง ๆ หลายแนวคิดทฤษฎี เช่น ปรัชญา สังคมวิทยา ธรรมวิทยา จิตวิทยา ธรณีวิทยา มานุษยวิทยา เป็นต้น และที่สำคัญก็คือภาษาศาสตร์ โครงสร้าง นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นการมองข้อมูลประเภทด้านานปรัมปราของเลวี-สเตราส์ ในแง่ที่มีความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรีอีกด้วย ประเด็นสำคัญก็คือ แนวคิดมุมมองดังกล่าวช่วยให้เลวี-สเตราส์ค้นพบวิธีการศึกษาด้านานปรัมปราซึ่งพอจะจำแนกเป็นขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้ 3 ขั้นตอน คือเริ่มจากการนำด้านานปรัมปราในสังคมวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษามาพิจารณาความสัมพันธ์ภายในที่มีต่อกันโดยนำมาแยกเป็นประโยคย่อย ๆ จากนั้นจึงเปรียบเทียบการแปรรูปที่ปรากฏด้านานปรัมปราเรื่องต่าง ๆ แล้วจึงวิเคราะห์คู่ตรงข้ามหรือตัวเชื่อม อย่างไรก็ตาม วิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์นี้ก็มิข้อยู่ได้แข็งหรือข้อ โจมตีในหลายประเด็นอันเป็นข้อควร

ตระหนักในการนำวิธีการศึกษาของเลวี-สเตราส์มาใช้ในการศึกษาด้านมานุษยวิทยาในแต่ละสังคม
วัฒนธรรม